

მთბზსი

სოციალ-დემოკრატიული ჟურნალი

№ 9.

კვირა, 13 მარტი 1905 წლისა.

№ 9.

გამოვიდა ახალი წიგნი
ნაწყვეტები პოლიტიკურ ეკონომიიდან
ა. წულუკიძისა
ფასი ათი მუხრი.

შინაარსი: გლეხ-კაცობის მოძრაობა ქართლში, ფ. მახარაძისა.— სხვა-და-სხვა ამბები.— კორესპონდენციები.— რუსეთის ქრონიკა.— იღუმენი ხმა, თაგუნასი.— ჟურნალ-გაზეთებიდან.— გურიის ამბები, კ-ძისა.— კანონიერების ფარგალში.— ქალაქის საბჭოს დარბაზში.— საზოგადოებრივ ისტორიული წერილები, თარგ. ლ. ელიავასი.— განცხადებანი.

გლეხ-კაცობის მოძრაობა ქართლში.

ამ უკანასკნელ დღეების განმავლობაში საზოგადოების და ჟურნალ-გაზეთების ყურადღება რამდენიმე მიმართული იყო ქართლის გლეხ-კაცობაზე. გურიის გლეხ-კაცობის მოძრაობის შემდეგ ქართლის გლეხ-კაცობამაც ააყაყანა საზოგადოება და ხმა ამოაღებია ჩვენ დიდი ხნიდან დაყრუბულ მწერლობის ბევრს ქართლის გლეხობის მდღევანეობა გურიის ამბების გამოხმაურება გონია: ფიქრობენ, რომ გურიის მოძრაობამ გავლენა იქონია ქართლის გლეხებზე, ისე როგორც ქვემო და ზემო იმერეთის გლეხ-კაცობაზე. ვთქვათ, რომ ეს მართლა ასეა, მაგრამ ჩვენი შეხედულებით ეს მხოლოდ გარეგანი კავშირია ამ ორ მოვლენას შორის, მიზეზი კი როგორც ერთის, ისე მეორის უფრო ღრმა არის, და იგი არ შეიძლება მარტო ზეგავლენით აიხსნას. ვინ არ იცის, რომ ამ ჩვენ კურთხეულ ქვეყანაში ერთი მხრით არსებობენ მემამულეები, მიწათმფლობელები, ანუ თავად-აზნაურობა, და მეორე მხრით მიწის მუშები, ანუ გლეხ-კაცობა. ვინ არ იცის, რომ პირველების ხელში მოგროვილია დიდ-ძალი საუკეთესო სახნავ-სათესი მიწები, სპილენძი მინდვრები, ტყე, წყალი და სხ. მეორეები კი იმავე დროს დიდ გაჭირვებას იტანენ უმიწობის გამო. ვინ არ იცის, რომ უფლების მხრითაც გლეხ-კაცობა მოკლებულია ბევრ რამეს, რითაც შეიარაღებულია თავად-აზნაურობა და რაც საშუალებას აძლევს მას გლეხ-კაცობა შეავიწროოს და დაჩაგროს. კარდა ამისა, ვინ არ იცის, რომ გადასახადია, თუ ბეგარა, ყველა გლეხ-კაცობას აქვს დაკისრებული, მემამულეები კი ყველა ამებისაგან თავისუფალი არიან. მაშასადამე იქ, სადაც ასეთი პირობებია, დაბეჩავება და შევიწროება აუცილებელი მოვლენაა, და სადაც შევიწროებაა, იქ უკმაყოფილებაც უეჭველათ უნდა იყოს. მაგრამ შევიწროება მუდამ ერთ წერტილზე როდია გაჩერებული; ინტერესთა წინააღმდეგობა თანდათან მწვავედება, და მასთან ერთათ მწვავედება და იზრდება საზოგადოების დაბეჩავებულ და შევიწროებულ ნაწილში უკმაყოფილება, რომელიც ჯერ კერძო არეულობებში და ამბოხებაში იჩენს თავს და შემდეგ კი ამ-

ბოხების ალი ედება მთელ დაბეჩავებულ და გადატყვევებულ წოდებას, და იწყება საერთო მოძრაობა არსებული წეს-წყობილების მოსასპობათ. საქართველოში ალბათ იშვიათათ მოიპოვება მეორე კუთხე, სადაც გლეხ-კაცობა ისე შევიწროებული იყოს, როგორც ეს ქართლშია. ჯერ კიდევ ბატონ-ყმობის დროსაც აქაური გლეხობა მეტათ შეწუხებული იყო მებატონეებისაგან. ძნელია კაცმა წარმოიდგინოს ის, რასაც აქ ადგილობრივი მებატონეები გლეხებს აყენებდნენ. ბატონ-ყმობის გადავარდნის შემდეგ მდგომარეობა რამდენიმე შეიცვალა: გლეხის პიროვნება რამდენიმე განთავისუფლდა ბატონის აუღაგმავი თვითნებობისაგან, მაგრამ ქონებრივათ, ნივთიერათ გლეხი ისევ ნაბატონარისაგან დარჩა დამოკიდებული, ასე რომ სიტყვები: გლეხი და ბატონი ისევ ძველებურათ დარჩა ცხოვრებაში. ნაბატონარს ისევ ძველი ბატონის უფლება დაურჩა, გლეხი კი ისევ ძველ ბატონ-ყმურ მდგომარეობას უნდა შერჩენოდა. მართალია, ცხოვრებაში ახალმა სიომ დაბერა, ახალმა სხივმა შემოაშუქა კაპიტალისტური წარმოების სახით, მაგრამ მეურნეობაში ჯერ კიდევ ძველი წესი მეფობდა. მეორე მხრით ფულის საჭიროებამ სოფელშიაც იჩინა თავი, რადგანაც კაპიტალისტურმა მრეწველობამ საბოლოოთ მოკლა შინაური, ოჯახური მრეწველობა; გლეხს შერჩა მხოლოდ მეურნეობა, რითაც მას უნდა დაეკმაყოფილებია ყოველგვარი მოთხოვნილება. მაგრამ მეურნეობისათვის კი საჭიროა მიწა, და სწორეთ ეს მიწა აკლდა თავიდანვე გლეხობას. თუ ეს ასე იყო ბატონ-ყმობის გადავარდნის დროს, როცა გლეხებს მხოლოდ იმ მიწების ნაწილი მიუზომეს, რომლებითაც წინეთ ისინი სარგებლობდნენ, რადა უნდა მომხდარიყო შემდეგში, როცა გლეხ-კაცობა გამრავლდა და იმავე დროს სხვა და სხვა გადასახადმა და მოთხოვნილებამ იმატა. მიწის სიმცირე გლეხობაში თანდათან უფრო და უფრო საგრძნობელი შეიქნა. იმავე დროს მემამულეების თვალშიაც, რაც დრო გადიოდა, მიწას ფასი სულ უფრო და უფრო ემატებოდა, ვინაიდან შემოსავლის სხვა წყარო იმათთვის თითქმის დახშული იყო. მიწის შემოსავალს ისინი ორ ნაირათ, ორი სახით იღებდნენ: ერთი დროებით ვალდებულ გლეხებისაგან სანადელო გადასახადი, მეორე საიჯარო ქირა იმ მიწების სარგებლობისათვის, რომლებსაც გლეხები იღებდნენ ყანებათ. სანადელო გადასახადის რაოდენობა სამუდამოთ გაადაწყვეტილი იყო, ე. ი. მოსავლის მეოთხედი, მაგრამ იგი მატულობდა იმდენათ, რამდენათ გლეხი აკეთებდა თავის „ნადელს“. ამ ნადელის ისტორია მეტათ საგულისხმევრო ამბავია. ავიღოთ ასეთი შემთხვევა: ჩვენ ვიცით, რომ ყველა ნაბატონარი გლეხი დროებით ვალდებული შეიქნა თავის მებატონისაგან. დროებით ვალდებულ გლეხს, თუ ნაბატონარის ნება იქნებოდა და ჯიბეში ფული ჰქონდა, შეეძლო ამ უკანასკნელისაგან გამოეყიდა თავის ნადელი; გლეხობის ერთმა ნაწილმა მართლა გამოიყიდა ნადელები პირველ ხანებშივე. ვთქვათ გლეხს თავის ნადელის გამოყიდა, რომელიც 4 — 5

დესტინისაგან შედგებოდა დაუჯდა 200—300 მანეთი. ჯერ ესეც უსამართლობა იყო, რომ გლეხებს აყიდვინეს ის მიწები, რომლებითაც ისინი სარგებლობდნენ ბატონ ყმობის დროს. ახლა თქვენ წარმოიდგინეთ ის, რომ უმრავლესობას არა თუ პირველ ხანებში, არამედ დღემდისაც ვერ მოუხერხებია თავის „ნადელების“ გამოყიდვა. და ახლა აი რა გამოდის: ორმოცის წლის განმავლობაში დროებით ვალდებულმა გლეხმა აკეთა თავის სანადელო მიწა, რითაც მისი ფასი თანდათან მაღლა იწევდა და იმავე დროს ყოველ წლივ ნაბატონარსაც სულ მეტ გადასახადს აძლევდა. რომ ვინაგან იმით ყოველივე, რაც დროებით ვალდებულმა გლეხებმა მიცეს მემამულეებს გადასახადის სახით, გამოვა, რომ მათ ამ ორმოცი წლის განმავლობაში რამდენიმეჯერ გადაუხდიათ თავის „ნადელების“ ფასი, მაგრამ წარმოიდგინეთ, რომ ისინი დღესაც დროებით ვალდებული არიან, ისინი დღესაც იხდიან მეოთხედს, და გამოყიდვა რომ მოინდომონ, მემამულეები დღეს იმათ ორ წილ ფასს მოთხოვენ, ვინემ ამ ორმოცი წლის წინათ; და მემამულეების უმრავლესობა დღეს არც კი ახსნის თავს დროებით ვალდებულ გლეხებს, ვინაიდან იმათთვის ღვიძლი უფრო ხელსაყრელი იღონ იმათგან მოსვლის მოლოხდა, და იყოლიონ ისინი თავისგან დამოკიდებულთ, ვინემ თავი დაასწან ერთხელ და სამუდამოთ. აქედან დევილი გასაგებია, რომ დღეს თავის დახსნა ანუ „ნადელების“ გამოყიდვა დროებით ვალდებულ გლეხებისთვის შეუძლებელ პარასიტურ ჩაყენებულს და იმავე დროს კი იმათი მდგომარეობა თათლის დღე არაფრით განიზრგება ბატონ-ყმურის მდგომარეობისაგან. რაც შეეხება საიჯარო ქირას, ყველამ იცის, თუ როგორი სისწრაფით მატულობდა იგი ჩვენში ამ უკანასკნელ ხანებში. ქართლი, განსაკუთრებით გორის მაზრა, სადაც დღეს ყველაზე მეტათ გამწვავებულია მემამულეებსა და გლეხებს შორის დამოკიდებულება, ამ მხრით მეტათ საინტერესოა. ეს დამოკიდებულება გამწვავებულია აქ კიდევ ხიზნათა კითხვით. სამწუხაროთ, ხიზნები უმრავლესისათვის უცნობი საგანია. ხიზნების მდგომარეობა დღემდისაც არ არის გამოკვლეული და განსაზღვრული, მთავრობაც იმათ შესახებ ორკოფ გზას დაადგა, თუმც ბოლოს, თანახმად მემამულეების სურვილისა, ისინი უბრალო მეიჯარეებათ იცნო იმ მიწებზე, რომლებიც იმათ უხსოვარ დროიდან ქონდათ ნაკეთები და ნათუთურები. მემამულეებს სრული უფლება მიანიჭა მთავრობამ ხიზნები გაეძევათ ამ მიწებიდან, თუ რომ ეს უკანასკნელი იმათ პირობებზე არ დათანხმდებიან. ეს კანონი პირდაპირ მემამულეების თხოვნით გამოიცა; მთავრობა მარტო მემამულეების საჩივარს აქცევდა ყურადღებას და ხიზნების მდგომარეობა კი დაივიწყა, მაგრამ ცხოვრებაში ხომ ძნელი, თითქმის შეუძლებელი იქნებოდა ამის განხორციელება, ეს ყველაათვის იმ თავიდანვე აშკარა უნდა ყოფილიყო. და ეს ასეც მოხდა, მაგრამ ჩვენ აქ ამაზე ვერ შევიხერხებთ. დღეს საქმე მეტათ სერიოზულ მიმართულებას ღებულობს. მართალია, ის, რაც დღეს გურიაში ხდება, ძალაუხერხებით ჩვენ ქართლის ვითარებას ვგაგონებს, მით უმეტეს, რომ ნიადაგი ერთი და იგივე არის, ე. ი. აგრარული განხეთქილება, მაგრამ არ უნდა დავივიწყოთ, რომ დღეს გურიის გლეხ-კაცობასა და ქართლის გლეხ-კაცობას შორის დიდი განსხვავებაა. მაშინ, როცა გურიის გლეხ-კაცობას შეგნებული აქვს თავის მდგომარეობა და მომზადებულია მომავლისათვის, ქართლის და საზოგადოთ მთელი ტფილისის გუბერნიის გლეხობა ამ მხრით მეტათ სამწუხარო სურათს წარმოადგენს. ბევრს, ვინც საქმის ვითარება არ იცის, გონია, რომ გურიაშიც ის ხდებოდა, რაც დღეს ქართლში ხდება. მაგრამ ეს ასე არ არის გურიაში გლეხებს არ მოუხდენიათ არეულობა, არ უხმარიათ ძალა; ისინი მო-

ქმედებენ მშვიდობიანის გზით და დღემდის ერთხელაც არ უღალატიათ საერთო საქმისათვის და მიანწიეს იმას. რომ დღეს მთელი ქვეყნიერება კვირობს იმათ შესახებ. სულ სხვას ვხედავთ ჩვენ დღეს ქართლში. გლეხების მოძრაობას აქ არ ეტყობა თვითცნობიერების და მომზადების ნიშანი. ეს არის სტაქური მოვლენა, როგორც წინეთაც მრავალჯერ მომხდარა ქართლში; განსხვავება მხოლოდ იმაშია, რომ წინეთ ეს უფრო კერძო მოვლენას შეადგენდა, და დღეს კი იგი მთელ მაზრას ედება, და არა თუ მარტო ერთ მაზრას, სხვა მაზრებშიაც გადადის და საერთო არეულობის ხასიათს ღებულობს. ახლა იხადება კითხვა: შეიძლება თუ არა ამ მოძრაობის შეჩერება. და სასარგებლო იქნება თუ არა ეს შეჩერება? ჩვენის აზრით, მოძრაობის შეჩერება შეუძლებელია; ეს შედეგია დიდი ხნის განმავლობაში მიყენებული შევიწროებისა და დაბეჩავებისაგან. იმისი მიზეზი არის ღრმა ეკონომიური განხეთქილება მემამულეებსა და გლეხებს შორის. ეს არის იგივე მუშათა კითხვა, რომელსაც ასე უარს ყოფენ ჩვენში ზოგი დაპოქსებული მწერლები. მაგრამ ამის უარს ყოფა დღეს მხოლოდ სრულყოფით დაბრმავებულს თუ შეუძლია, თორემ სხვას არავის. საშიში აქ მხოლოდ ის არის, რომ დღევანდელ პოლიტიკურ პირობებში, როცა არ არის სიტყვის, პრესის, ყურილობის, გაფიცვის, კავშირის თავისუფლება, როცა ადამიანის პიროვნება არ არის ხელუხლებელი, მოძრაობისათვის არ არის უზრუნველ საყოფელი ნორმალური მსვლელობა. მხოლოდ ასეთ თავისუფლებას შეუძლია მწარე განსაცდელისაგან დახსნა. ამიტომ ვისაც ხალხისთვის გული ეწვის, იგი ყოველი დიანსიძიებით ამ თავისუფლების მოსაპოვებლათ უნდა ცდილობდეს. თავზარდაცემული მემამულეები, რომლებიც არც კი გრძობენ თავიანთ ძველ და ახალ ცოდვებს ხალხის წინაშე, საზოგადოებისა და პრესისაგან თხოულობენ დახმარებას და შეველას, თითქო საზოგადოება და პრესა იმათი ყურმოქრილი ყმა იყოს! მაგრამ როდის იყო, რომ ისინი საზოგადოებას და პრესას პატივს ცემდნენ, როდის იყო, რომ იმათ სწამდათ როგორც პირველის, ისე მეორის ძალა და მნიშვნელობა? პირიქით, ისინი მუდამ ფეხ ქვეშ თელავდნენ როგორც პირველს, ისე მეორეს. და აი ახლა, როცა საზოგადოების ხმა მნიშვნელობას იძენს, როცა პრესას გავლენიან ძალათ ხდება საზოგადოებაში, ხალხის მჩაგვრელები კამოდიან და საზოგადოებისა და პრესის დახმარებას თხოულობენ! ეს დიდი უკუნურებაა, რომ მეტი არა ვთქვათ. მაგრამ ეს მიმართვა მეორე მხრით არის საყურადღებო: იგი მოწმობს, რომ თავად-აზნაურობას საკუთარი ძალა შემოკლება და მთავრობისგანაც დახმარებას დღეს აღარ მოელის, და აღარც მისი იმედი აქვს. იგი ინსტიქტიურათ გრძობს თავის სრულ გაკოტრებას და აღსასრულის მოახლოებას. მას დღეს ვეღარ უშველის ვეღარც ძველებურათ დილინი: გლეხები და თავადები ძმები არიან, და იმათ უერთმანეთოთ ცხოვრება არა გზით და არა საშუალებით არ შეუძლიათ. გლეხებმა უკვე კარგათ შეიგნეს, თუ რას ნიშნავს თავად-აზნაურობასთან ძმობა და ერთობა. მაგრამ აქ იხადება მეტათ სერიოზული კითხვა: რა სწამდა მომავალში გლეხობას, რა იდეალი აქვს მას დასახული მომავლისათვის? ყოველივე კი დამოკიდებულია ამაზე. კრიმ-გირეის მოგზაურობამ გურიაში რამდენიმე გამოარკვია, თუ რა სურთ დღეს გურულ გლეხებს და აგრეთვე ისიც, თუ როგორია იმათი მომავალი იდეალი. ქართლელი გლეხ-კაცობის შესახებ კი ჯერ არაფერი არ ითქმის, გარდა იმისა, რომ იგი მეტათ ჩამორჩენილია, და ეს გარემოება კი მეტათ დამადონებელია. მეორე მხრით ჩვენ პრესას და სახალხო მოღვაწეთ მეტათ მოხერხებული და მარჯვე დრო უდგებათ, რომ განათლების და თვითცნობიერების ღამპარი შეიტანონ ქართლის გლეხ-კაცობაშიც.

ფ. მახარაძე.

სხვა და სხვა ამბები.

კავკასიის მთავარმართებლის განკარგულება: „ქუთაისის გუბერნიაში და ბათუმის მხარეში ამბოხება-არეულობისა და აშკარა დანაშაულობათა საბოლოო მოსასპობათ საქიროთ დავინახე, ქუთაისის გუბერნატორის ავთიმყოფობის გამო, ხსენებულ გუბერნიის დროებითი სამოქალაქო მართვა-გამგეობა გადავცე კავკასიის ყაზახთა მე-2 დივიზიის უფროსს გენერალ-ლეიტენანტს, თავ. ჯამბაკურ-ორბელიანს; ამასთანავე მასვე ვავალებ, დროებით აღასრულოს თანამდებობა გენერალ-გუბერნატორისა ოზურგეთის, სენაკის და ქუთაისის მაზრებში და ბათუმის ოლქის კონტრიშის ნაწილში, სადაც დღეს ომიანობის დროის წეს-რიგია შემოღებული. ამასთანავე, გენ.-ლეიტ. თავ. ჯამბაკურ-ორბელიანის განკარგულებაში იქნება ყველა იმ ჯართა ნაწილები, რომელიც გაგზავნილია ხსენებულ ადგილებში, როგორც სამოქალაქო ადმინისტრაციის დასახმარებლათ, აგრეთვე რკინის გზის დასაცველათ. გარდა ამისა, მის განკარგულებაშივე იქნება ხსენებულ რაიონში სხვა და სხვა ადგილას დაბანაკებული ჯარებიც.“

თფილსური კნობა. ვახ. „კავკას“-ში დაბეჭდილია შემდეგი: „4 მარტს, ღამით, შორაპნის მაზრაში გადაწვეს სასოფლო სამართველოები ხარაგაულისა, მუხურისა, სახანოსი, ხრეთისა და კვალთისა, ხოლო 5 მარტს დღითი გადაწვეს სოფ. კვალთის ეკლესია. 6 მარტს, სელამოს, ზუგდიდის მაზრის სოფ. რიკეში, პრინციესა მიურატის მამულში, გლეხთა ბრბომ შეიარაღებული წინააღმდეგობა გაუწია ბოქაულებსა და დარაჯებს, რომელნიც გაგზავნა დარაჯთა აფიცრმა, კაპიტანმა, ზენჩენკომ, გლეხთა მოძრაობის მეთაურის შესაპყრობათ. როდესაც დაპატიმრებული ხუთი ბრალდებული მიყავდათ, გლეხთა ბრბო ვარს შემოერტყა დარაჯთა რაზმს და მოითხოვა დაპატიმრებულთა განთავისუფლება. დარაჯებმა უარი უთხრეს; გაბრაზებულმა გლეხებმა სროლა აუტყხეს დარაჯებს. თავის მხრივ დარაჯებიც იძულებული შეიქნენ თაფები დაეშინათ გლეხთა ბრბოსთვის. სროლის დროს ბრბოში მონაწილეთაგან მოკლულ და დაჭრილ იქნა რამდენიმე კაცი, ჯერ არაა გამოკვლეული, სულ რამდენი დაშავდა. იმავე ღამეს გადაწვეს ღრდინების სოფლის კანცელარია. ამის თაობაზე შეიპყრეს და ციხეში დაპატიმრეს რამდენიმე გლეხი.“

ქუთაისში, 8 მარტს, საშუალო სასწავლებლებში შემდეგი ვანცხადება გაუკრავთ: მინისტრის წინადადებით სწავლა 15 მარტს უნდა დაიწყოს. ვინც ამ დღეს არ გამოცხადდება, დათხოვნილ იქნება სასწავლებლიდან. დათხოვნილ მოწაფეების ხელ-ახლათ მიღება შეიძლება პედაგოგიურ რჩევის მიერ მის დანაშაულის ვარკვევის შემდეგ და მზრუნველის განკარგულებით. უნდა შეიტანოს ყველამ ეხლავე ნახევარი წლის სწავლის ფული.

9 მარტს, სასულიერო სასწავლებლის მოწაფეები მოწვეულ იყვნენ სწავლისთვის; მოწაფეებმა მოითხოვეს, სხვათა შორის, 22 დათხოვნილ ამხანაგის სასწავლებელში დაბრუნება. ეს თხოვნა არ შეიწყნარა მრავლობამ და მოწაფეებმა სწავლის განგრძობაზე ხელახლა უარი განაცხადეს.

ბ-ნი სულთან კრიმ-გირეი, რომელიც მთავრობის განკარგულებით გურიაში იყო გაგზავნილი, ადგილობრივ საქიროებათა და მოთხოვნილებათა გამოსარკვევათ და რომელმაც უკვე დაათვალიერა რამდენიმე საზოგადოება, მთავარმართებ-

ლის მოადგილის განკარგულებითვე ისევ უკან იქნა გასაწვეული. ბ-ნი კრიმ-გირეის უნდა დაეთვალიერებია გურიის ყველა საზოგადოება, რაც მან ვერ მოასწრო. ამბობენ, ბ-ნი კრიმ-გირეი გურიაში აღარ დაბრუნდება.

თფილისის რეალურ სასწავლებელში, მეორე და მესამე გიმნაზიაში 7 მარტიდან სწავლა შეწყვეტილია.

ქ. ბათუმში, 8 მარტს, საქალაქო ექვს-კლასიან სასწავლებელში, მარიამის სახელობის ქალთა სასწავლებელში და ქართულ სკოლაში დღეს სწავლა შესწყდა.

8 მარტს ამიერ-კავკასიის რკინის გზის მთავარ სახელოსნოს მუშებმა, დილის ათი საათი იქნებოდა, რომ მუშაობას თავი გაანებეს და მოითხოვეს რკინის გზის უფროსის ივანოვსკის ნახვა. ბ-ნი ივანოვსკიმ შეუთვალა—დებუტაცია ამოარჩიეთ და გამომიგზავნეთო. დებუტაციის არჩევა და გაგზავნა მუშებმა არ ისურვეს და დაიშალენ. შეგროვდენ ისევ იმავე დღეს ორ საათზე და კიდევ მოითხოვეს ივანოვსკი, მაგრამ ივანოვსკიმ ისევ ის შეუთვალა. მაშინ ხელოსნებმა გადასცეს სახელოსნოს უფროსს ქალაქი ივანოვსკისთან წარსადგენათ. ამ ქალაქში 16 მუხლი იყო აღნიშნული. ზოგიერთი იმათგანი: 1) უექველათ მიიღეთ დათხოვნილი მუშები; 2) დაპატიმრებულნი განთავისუფლეთ და დაუბრუნეთ თავიანთ საქმეს; სანამ ამას არ ასრულებთ, ჩვენ არ გამოვალთ სამუშაოთ; 3) ყველას მოუმატეთ ჯამაგირები; 4) გააუქმეთ ის განკარგულება, რომ ვინც რუსული არ იცის, ის იქნება მიღებული სახელოსნოში; 5) ყველა წესები ქართულ ენაზეც იყვეს დაბეჭდილი; 6) ომიანობის დროის წესები გაუქმებულ იქნეს; 7) წელიწადში ექვსი ბილეთი მოგვეცეს; 8) დაწესდეს რვა საათის სამუშაო დრო. პასუხის ვადა მომუშავეებმა სამი დღე დანიშნეს. (ცნ. ფურ.)

ამიერ-კავკასიის რკინის გზის მე-15 ნაწილის ლიანდაგზე უკვე რამდენიმე დღეა, რაც მუშებმა მუშაობაზე ხელი აიღეს და აღარ მუშაობენ.

თანახმათ დუშეთის მაზრის უფროსის შუამდგომლობისა, დუშეთის მაზრაში ჯარი გაიგზავნა ადელევებულ გლეხების დასაწყნარებლათ.

„კავ.“ წერია: „7 მარტს სოხუმში, ქალაქ გარეთ პოლიციამ აღმოაჩინა მუშათა ყრილობა, მუშებს უნდოდათ ქალაქში შესულიყვენ, სხვა მუშებთან შეერთებულიყვენ და უწყისობა მოეხდინათ. მიღებულ ზომებით შეპყრობილ იქნა ორი ავიტატორი, რომელთაც აღმოაჩნდათ პროკლამაციები, იარაღი და წითელი დროშა, მთავრობის საწინააღმდეგო წარწერით. უწყისობა მოსპობილ იქნა. მოძრაობა აფხაზთა შორისაც დაიწყო. აფხაზებს ვილაცები აქვებენ და ისინიც თვით-ნებობას იჩენენ, ართმევენ გადმოსახლებულ რუსებს ადგილებს და უარს აცხადებენ ხაზინის გადასახადების გამოღებაზე. 8 მარტს დილით საქალაქო სკოლის მოსწავლე მეგრელებმა დალყწეს თავისი და აგრეთვე რეალური სასწავლებელი. ამის შემდეგ მეგრელთა სოფლებიდან სოხუმისკენ დიდძალი ხალხი წამოვიდა. ეს ხალხი სოხუმიდან ოთხი ვერსის მანძილზე შეაჩერა ოლქის უფროსმა. ხალხმა მოითხოვა წინა დღეს დაპატიმრებულ ავიტატორთა განთავისუფლება, რაზედაც უარი უთხრეს. შემდეგ ხალხი უკან დაბრუნდა და უწყისობა ქალაქში აღარ მომხდარა. გუდაუთის ნაწილში ლიხნელები თავს დაეცენ რუსის სოფელს და მოითხოვეს დასახლებულთა წასვლა.“

7 მარტს თფილისიდან ქიათურაში გაიგზავნა ბაქოს პოლკის ერთი ბატალიონი. გენერალ ალიხანოვს ქუთაისის გუბერნატორისთვის უცნობებია, რომ თუ ამ მოკლე ხანში არ გამოცხადდა ოზურგეთის მაზრის უფროსი ჯაფარიძე და არ შეუდგა თავის თანამდებობის ასრულებას, სამსახურიდან დათხოვნილი იქნებაო.

ქალ. ბათომში 9 მარტს არც ერთი მუშა, არც ერთი მეჭლე თუ მედროგე საშუალოთ არ გამოსულა.

10 მარტს თფილისის ხახელოსნო სასწავლებელში სწავლა შეწყვეტილ იქნა. მოსწავლეებმა განუცხადეს, რომ დღევანდელ პირობებში სწავლის გაგრძელება არ შეგვიძლიაო.

28 თებერვალს ქალ. თელავში, გაზ. „კავ.“-ს სიტყვით, უწყსოება მოხდა. ხალხმა, რომელშიაც 500 კაცამდე იქნებოდა, თავი მოიყარა ბაზრის მოედანზე მალლა ყვირილით: „გაუმარჯოს თავისუფლებას და ერთობასაო“! ხალხს უნდოდა უწინდელ ჩვეულებით ესარგებლნა და მთავრობის საწინააღმდეგო დემონსტრაცია მოეხდინა. ამ დროს სროლის ხმა გაისმა. მოწვეულ იქნა ერთი როტა სალდათებისა, რომელთაც შეკრებილნი გაფანტეს. შეტაკების დროს დაშავდა ბოქაული კუიუმჩიბაშვილი და ფეხში დაიჭრა გლეხი ფირგნაშვილი.

იმავე გაზეთის სიტყვით, 27 და 28 თებერვალს, შორაპნის მაზრაში გადაუწვავთ კაცების და ბოსლევების სასოფლო სამმართველოები.

8 მარტს ბათუმის საქალაქო სასწავლებლის მოსწავლეებს, როგორც ადგილობრივი გაზეთი გადმოგვცემს, ლოცვის შემდეგ განუცხადებიათ პროტესტი—დღევანდელ პირობებში არ გვინდა სწავლაო. ნაწილი მოსწავლეებისა აქედან წასულა მარიამის ქალთა სასწავლებელში და მოუთხოვნია სწავლის შეწყვეტა, რაც მოსწავლე ქალებს შეუსრულებიათ. შემდეგ მოსწავლენი წასულან ქალთა პირველ-დაწყებით სკოლისკენ.

ამას წინეთ სადგურ შორაპნის მახლობლათ დიდი უსია მოენება მომხდარა სტრაჟნიკებსა და მცხოვრებლებს შორის. მოთმინებიდან გამოსული მცხოვრებლები, შეიარაღებულნი თოფებით, ხანჯლებით და კეტებით შემოერთყენ სტრაჟნიკების სახლს და თხოულობდენ, რომ სტრაჟნიკები კარში გამოსულიყვენ, მაგრამ სტრაჟნიკებმა, შიშისაგან ზარდაცემულებმა, კარები და ფანჯრები ჩაკეტეს და კარში გამოსვლას ვერ ბედადდენ. ამიტომ გლეხებმა ცეცხლი წაუკიდეს სტრაჟნიკების სადგომს და ისინი მხოლოთ მაშინ გამოვარდენ გარეთ, და აქეთ-იქით გაიქცენ. ხალხმა იმით თოფი ესროლა და ორი იმათგანი იქვე დაეცა მიწაზე დაჭრილი. დანარჩენები გაქცეულან.

იმ კომისიას, რომელსაც მინდობილი ქონდა თფილისის ქალთა ებარქიალურ სასწავლებელში მომხდარ ამბების გამოკვლევა, რის შემდეგი ხსენებულ სასწავლებლის დახურვა იყო, საქმის გამოძიების შემდეგ, სხვათა შორის, დაუდგენია: დათხოვნილ იქნას ამ სასწავლებლის უფროსი (ნაჩაღნიცა), რადგანაც დაშტკიცდა, რომ ის განხეთქილებას ახდენდა რუს და ქართველ მოწაფეთა შორის.

როგორც მკითხველებმა უწყიან, საქართველოში ქსარხოსმა ნება არ მიცა სამღვდლოებს საერთო კრება მოეხდინა, მაგრამ, როგორც გადმოგვცემენ, მღვდლები, რომლებიც ხედვენ, რომ მათ ხალხში ნიადაგი თან და თან ეკარგებათ, მაინც მეცადინეობენ სამღვდლოების კრების მოხდენას თფილისში.

ადგილობრივ გაზეთებს ქუთაისიდან ატყობიებდენ, რომ შავი ქვის მრეწველთა საბჭოს წევრები გამოემგზავრენ თფილისში, რათა მთავარ-მართებელთან იშუამდგომლონ იმის შესახებ, რომ ქიათურაში გაგზავნილი ჯარი ისევ უკან დააბრუნონ.

ბაქოს ქალაქის საბჭოს ამოურჩევია დებუტაცია, რომელიც უნდა გაიგზავნოს პეტერბურგში სხვა-და-სხვა მოთხოვნილებათა წარსადგენათ საშიაო საქმეთა მინისტრის წინაშე და სხვათა შორის მონაწილეობის მისაღებათ ბულიგინის კომისიაში.

ბათუმის ქალაქის მოურავი დებუთით იტყობინება: საქონლის გადატან-გადმოტანა დაპროკლებული იყო იმის გამო, რომ რკინის გზა არ აკმაყოფილებდა საქონლის მტვირთავ მუშათა არტელის მოთხოვნილებას. ახლა რკინის გზა და არტელი შეთანხმდენ, და 11 ამ თვიდან მუშაობას შეუდგებიანო.

თფილისის თავად-აზნაურობის კერძო კრებაზე არჩეული კომისია, რომელიც ქართლში უნდა გამგზავრებულიყო ადგილობრივ-გლეხების მოძრაობის გამოსარკვევათ, იქ აღარ წავა, რადგანაც გარის მაზრის თავად-აზნაურობის წინამძღოლისგან დებაშა მიუღია; წინამძღოლი იტყობინება, რომ კომისიის სოფელ-სოფელ სიარული ნაყოფს ვერ მოიტანს, და ამიტომ გირჩევთ, მანდ გაჩერდითო.

დუშეთის მაზრის რამდენიმე სოფელში, გლეხებს ყრილობა მოუხდენიათ თავიანთ საქაროების გამოსარკვევათ.

გაზ. „კავკასში“ გამოცხადებულია: მთავარ-მართებლის მოადგილის ნებადართული თფილისის ვაჟების მეორე გიმნაზიის მეხუთე, მეექვსე, მეშვიდე და მერვე კლასები და ლეარტრი სასწავლებლის მეხუთე, მეექვსე და მეშვიდე კლასები დაიკეტება. და ამ კლასის შეგირდები დათხოვნილ იქნენ. მოსამზადებელი და პირველ ოთხ კლასებში მეცადინეობა დროებით შეჩერებულია.

გაზ. „კავკასში“ დაბეჭდილია შემდეგი ოფიციალური განცხადება: თანახმათ მინისტერთა კომიტეტის განკარგულებისა საომარ დროის წესები შემოღებულ უნდა იქნას მთელ ქუთაისის გუბერნიაში და აგრეთვე ქ. ქუთაისს, ფოთსა და ბათომში. ყველა ამ ადგილებში გენერალ-გუბერნატორობის უფლება ენიჭება გენ.-ლეიტ. თ-დ ჯამბაკურ-ორბელიანს.

მ. ვარშავაში 8 მარტს ვალსკის ქუჩაზე, ვუმაბას ესრელეს სადარაჯო რაზმს, რომედიც იქვე მიდიოდა. მძიმედ დაიჭრენ ვლადიმირის პოლკის სალდათები იგნატიევი, ბობლანკოვი, ბრიტკოვი და კრუკლოვი, გარდადგოთა იაკოვლევი, კოსტელოვი და ცხენოსანი უანდარმი; გაიკაწრა მერვე უანდარმი და შემთხვევით იქვე მამაფალი ფოსტის მხეჯეუ. დამნაშავენი მიიმაჯენ. დაჭრილები უიზდოვის განსაზღვრულში მისათავსეს.

5 მარტს ნუხრანში თავი მოიყარა 3, 000 კაცმა და

ჭირს და მას ხელმძღვანელში საზოგადოების-მიერ ამოხრეულები
 ზირნი გასამართლებენ, სამოქალაქო სასწავლებლებში და ქალების
 სკოლაში სწავლა შეწყვეტილია, მხოლოდ დანარჩენი სკოლები გა-
 ნაგრძობენ შეცდამების! წასულ თვეში ხანის სამსწავლებლო
 სემინარიას შეკრებებმა ზრატესტა განუცხადეს დირექტორს მისი
 შეუსაბამო საქციელის გამო. როგორც ამბობენ დირექტორი თურ-
 მე ცემდა წვერ-უღვაშიან შეკრებებს, იმ შეკრებებს, რომლებიც
 ორი-სამი თვის შემდეგ მასწავლებლებს უნდა გახდენ.

ილია ბახტაძე.

გ უ რ ი ი ს ა მ ბ ე მ ი .

სოფ. ასკანა. 25 თებერვალი. ერთგვარი გასაჭირი
 დაახლოებით ერთგვარათ გამოითქმება და გამოიხატება. არამც
 თუ მარტო ასკანის საზოგადოებას და გურიას, მთელ რუ-
 სეთის დაბეჩავებულ ხალხს ერთი სატიკივარი აკენესებს და
 ერთგვარი გასაჭირი ტანჯავს. ამიტომაც ასე ერთხმით ღაღა-
 დებს საზოგადოება ყველგან, სადაც მთავრობის მოხელე
 სულთან-კრიმ-გირეი მიდის; ყველგან ერთსა და იმავე მოთ-
 ხოვნილებას ადგენს, ერთი მიზნისკენ მიისწრაფვის.

ასკანა ბასილეთისა და ბახვის საზოგადოების შუა, აქა-
 რა გურიის მთის კალთებზე ძევს. მიწის სივიწროვე და სიმ-
 ცირე, გზების უქონლობა, და მრავალი სხვა ამგვარი მიზე-
 ზები უთუოთ ასკანლებსაც აგრძობინებდა ცხოვრების სიმ-
 ძიმეს. რა ქნას მართლა თუნდაც მარჯვე, შრომის მოყვარე
 და მკლავ ღონიერმა გლეხმა, რომელსაც ორი ქცევა ეწერი,
 უნაყოფო მიწა, ერთი ღორი, ერთი ძროხა და ამასთან შვი-
 დი სული სარჩენი და მრავალი გადასახადი აწევს კისერზე?
 ძნელია ამგვარ პირობებში ოჯახის გაძლოლა, მაგრამ შვი-
 ლებს ყელს ხომ არ გამოსჭრის და გადაყრის? იძულებულია
 ებრძოდოს ცხოვრებას, დღიან-ღამიანა იშრომოს, და თავისი
 ტანჯული ოჯახი ნახევრათ მშვიერი აბოგინოს. ამიტომ
 გასაკვირი იქნებოდა გურიის საერთო მოძრაობას ასკანა ანუ
 სხვა რომელიმე საზოგადოება გამორჩენოდა.

25 თებერვალს მთელ საზოგადოებას ქალიან-კაციან-
 ბავშვიანათ სკოლის მოედანზე მოეყარა თავი, რომ თავისი
 თვალთ ენახა მთავრობის წარმომადგენელი, მათთან მოსა-
 ლაპარაკებლათ მოსული და გაეგონა ის, რასაც საზოგადოება
 უპასუხებდა. აქვე უნდა დაეძინო, რომ ხალხი საზოგადოათ
 გულ-ცივათ უხვდება ყოველგვარ წარმომადგენელს მთავრო-
 ბისას, რადგანაც მრავალი წლის გამოცდილებით იცის, რომ
 იმათგან ხერი არ არის. „რა უნდა გაგვიკეთოს მაგანო!“
 „მაგას თვეში ათასი მანათი ჯამაგირი ექნება და ჩვენს გასა-
 ჭირს რას მიხვდებაო“, ამბობდნენ აქ-იქ.

საზოგადოებამ ამოარჩია თოთხმეტი დეპუტატი, და მათ
 მიანდო საზოგადოების სახელით ლაპარაკი. დეპუტატებმა
 შევნივრათ დაასურათეს, არამც-თუ მარტო ასკანის, მთელი
 გურიის გლეხ-კაცობის გასაჭირი და აქა-იქ რუსეთის მოძრა-
 იობასაც შეეხენ, თუმცა სულთან-კრიმ-გირეი, ხშირათ ახსენე-
 ბდა: «თქვენ მხოლოდ თქვენი საზოგადოების შესახებ მეღი-
 პარაკეთო».

დეპუტატებმა ილაპარაკეს შრომის ექსპლოატაციაზე,
 მიწის სივიწროვეზე: „რომ დავწვიბი თავი სხვის მამულში მაქვს
 და ფეხები კიდევ შეორისაშიო». ჩვენი შრომის ნაყოფი თითქ-
 მის ხელ-პირათ მემამულეს მიაქვს და ჩვენ აღარაფერი გვრჩე-
 ბაო. როდესაც ჩვენ ჩვენს გასაჭირზე ავლაპარაკდით, მთავ-
 რობა დახმარების ნაცვლათ მოგვესია და სულ ავგაწიოკა.
 ის პირდაპირ, ცხადათ მიუღდა მემამულეებს და ჩვენ თხოვ-

ნას მხოლოდ ის ყურადღება მიაქცია, რომ ცხებში ჩაგვყარა
 და გადაგვასახლაო.

ამიტომ მოითხოვეს: სახაზინო, საეკლესიო, სამონასტრო
 და საუფლისწულო მამულები ხალხს დაურიგდეს. დაურიგდეს
 იმიტომ, რომ არც ერთი ეს მესაკუთრეები თითონ არ მუ-
 შაობენ და სხვისი შრომით სუქდებიან. მიწა იმისი უნდა
 იყოს, ვინც მას თავისი ოფლით ასველებსო. თავდაუხსნელი
 გლეხები რომ არიან ყველანი თავისი მიწით განთავისუფლდენ
 უფასოთ, რადგანაც ის მიწა მისია და გამოყიდვა უკანონობა
 იქნება. ვინც ნასესხები ფულით გამოიყიდა თავისი საკუ-
 თარი მიწა და თავი გაინთავისუფლა, იმას დაუბრუნდეს უსა-
 მართლოთ წართმეული ფულები. ის მიწები, რომლებსაც სა-
 ხაზინო გლეხები ამუშავებენ და რომლის მოხმარაც თავის
 ღროზე არ შეუძლიათ, საკუთრებათ გადაეცეს, ისეთ საკუ-
 თრებათ, როგორც კერძო მესაკუთრე გლეხებსა აქვთ. იმას
 უნდა შეეძლოს საჭიროების დროს იმის გაყიდვა, დაგირავება
 თუ სხვა რამე.

აასავარი გადასახადები რომ გვაწევს კისერზე და ჩვენ
 კი არაფრის მქონე არა ვართ, რით უნდა გადავიხადოთ?
 ნახეთ კანცალარიაში ჩვენი ნივთები! განა ისინი შინ არ
 გვჭიროდა? გვჭიროდა, მარა ფული რომ არ გავგაჩნდა ისი-
 ნი გამოახაბაკეს. ჩვენ აღარ შეგვიძლია ამდენი გადასახადების
 ზიდვა და ის უნდა მოისპოს. გადასახადი მხოლოდ იმან გა-
 დაიხადოს, ვისაც წლიური შემოსავალი 500 მანათზე მეტი
 ექნება და რაც მეტი ექნება იმდენი მეტი გადაიხადოს. ახლა
 მდიდრები თურმე არაფერს არ იხდიან.

აგრეთვე აუტანელია ჩვენთვის ეს ბაჟები. ყველაფერზე
 ბაჟი ყოფილა დადებული: არაყზე, ნავთზე, თუთუნზე, ჩაი-
 ზე, შაქარზე, სპიჩაზე და ვან მოთკლის კაღა რაზე. ეს
 ბაჟები უნდა მოისპოს, რომ ჩვენ შეგვეძლოს ამ უსაქაროესი
 საგნების შეძენა.

როცა ჩვენი ჭკუა ბნელი იყო, ჩვენ ხუცებს ძალიან
 ვენდობოდით. ახლა შევიტყეთ და თვალთ დავინახეთ იმათი
 სისაძაგლე და გარყვნილება, ისინი თურმე ჩვენი გონების
 სიბნელით სარგებლობდნენ და ტყავს გვაძობდნენ. ის კი არა,
 ჩვენ რომ თვალთ არ აგვხელოდა და მათი საქმე არ დაგვე-
 ნახა, ამისთვის განზრახ გვიბნელებდნენ გონებას, თავისი მო-
 ნური მორჩილების ქადაგებით. ახლა ჩვენ აღარ ვენდობით
 ჩვენ მღვდლებს და ვაცხადებთ, რომ იმათი შენახვა იმან იკი-
 სროს, ვისთვისაც მათი ლოცვა-კურთხევა საჭირო არის.
 ეკლესია უნდა ჩამოშორდეს სახელმწიფოს. აღარც ის გვი-
 და, რომ ჩვენი შვილების აღზრდაში ეს მატყუარა ფარისევ-
 ლები იღებდნენ მონაწილეობას. ისინი აბნელებენ ბავშვის ნა-
 თელ გონებას და მოქალაქის, თავისუფალი მოქალაქის ნაცვ-
 ლათ მონებათ გვიზრდიან.

ჩვენ, გლეხ-კაცობა, ქვეყნის მარჩენალი, მოგვიგდეს
 ბოლოში. ზევით წამოსკუბდნენ თავადები, აზნაურები და სხვე-
 ბი. რატომაა ეს? გლეხებმა რატომ უნდა არჩინონ ეს მუქთა-
 ხორები? გლეხებს შრომა და ტანჯვა—ივენს ბატონობა?! ჩვენ
 მოვითხოვთ, რომ ეს წოდებები მოისპოს. არ იყოს არც თა-
 ვადი, არც აზნაური და არც გლეხი. ყველა კაცი ერთია,
 ერთნაირი ცხოვრება უნდა. წოდებები უნდა მოისპოს და
 კანონის წინაშე ყველა კაცი თანასწორი უნდა იყოს.

ჩვენ არ შეგვიძლია ერთათ თავის შეყრა და ჩვენს გა-
 ჭირებაზე თავისუფლათ ლაპარაკი. არ შეგვიძლია ჩვენი გა-
 ჭირების დაწერა, რომ მთელმა ქვეყანამ გაიგოს ჩვენი ამბა-
 ვი. ეს ასე აღარ შეიძლება—უნდა მოგვეცეს კრების, სიტყვის
 და ბეჭდვის თავისუფლება. ჩვენი ბინა და პიროვნება ხელ-
 შეუხებელი უნდა იყოს. უნდა შეგვეძლოს საცა გვიანდა იქ

ვიცხოვროთ. ეს პასპორტები რა მოხელეა? ცხენები ხომ არა ვართ—დაღებს გვარტყამენ? მაშასადამე, ეს პასპორტები უნდა მოისპოს და კაცს ცხოვრება შეეძლოს.

რომ მოგდგებიან ეს პოლიციელები და კაზაკები და მართალს თუ მტყუანს ყველას ცემენ, სახლს აუწიოკებენ, რატომ არის ეს ასე? მართალი და მტყუანი არ უნდა გაიჩინოს? კაცის პიროვნება არ უნდა შეილახოს, ის თავისუფალი უნდა იყოს. ჩვენ მოვითხოვთ პიროვნების და ბინის ხელ-შეუხებლობას, გაფიცვის თავისუფლებას. ეს ხომ ცხადია, როცა მემამულეების ადგილში მუშაობაზე უარი ვთქვით, მთავრობამ ძალა დაგვატანა, გინდა თუ არა იმუშავეთო. ეს რასა გავს?

ჩვენ სწავლა გვინდა, საშვალეებს მოკლებული ვართ. გადასახადებმა სული ამოგვართვა. რა ვქნათ? სხვაგან თურმე სწავლა სავალდებულოა და ამასთან უფასო. ჩვენც ასე ვთხოვლობთ: 16 წლამდე სწავლა ყველასათვის სავალდებულო იყოს ქალისა და ვაჟისათვის თანასწორობით, მარა უფასო, ამასთანავე, უფრო მაღალი სწავლის მიღება, უფრო ადვილი უნდა დარჩეს ახლანდელზე.

ჩვენ სამართალი ხომ აღარ გვაქ. ეს რამდენი ხანია უსამართლოთ ვიტანჯებით. სამართალი იმათია, ვისაც ჯიბში სქელი აქვს. გაჭირვებული კაცი ყოველთვის მტყუანი გამოდის. ამისთვის ჩვენ ვთხოვლობთ, რომ მოსამართლეები ხალხის ამორჩეული იყოს და ამასთანავე ნაფიცო. ყველა მოქალაქეს უფლება უნდა ქონდეს მოხელე სამართალში მიცეს დანაშაულობისათვის. ახლა, პოლიციის მომჩივანი, რაც უნდა მართალი იყოს, მაინც თითონ დაისჯება.

საღდათობა რომ ხალხს ღუპავს ეს ცველასთვის გასაგებია. მარა ყველა ვერ გრცნობს ამ გასაქირს. მდიდარს შეუძლი. მოიყიდოს ღობტური, მარშალი და სხვა ჩინოციკები და განი თავისუფლდეს. საწყალ კაცს ხად შეუძლია აგი და ქე მიყავთ ჯერ ერთი მუშა ხელი გვეკარგება, მეორე კიღო შესანახავ გვირჩება. იქ არც აქმევენ, არც ასმევენ და არც ტანზე აცმევენ. მერე წვიყვანენ საცხა და ჩაკლავენ. ამას ყველას გაუძლებს კაცი, მარა თურმე უბედურობა სხვა ყოფილა. ჯარი ჩვენ ჩვენს დასაფარავათ გვეგონა გაჩენილი და ასე კი არ ყოფილა. თურმე ისინი ჩვენ დასახოცათ მიყავთ. ეგერ პეტერბურგში მუშები დაწყვიტეს, აგერ ჩვენ მოგვისიეს ეს კაზაკები თუ რაცხაა. ჩვენ ვთხოვლობთ ამ საღდათობის მოსპობას. ჯარი ჩვენ არ გვჭირია. თუ ქვეყნის დაფარვა იქნება საჭირო მაშინ ჩვენ თითონ ვიჩხუბებთ. საღდათობა უნდა მოისპოს. ფულიც ბევრი იხარჯება მის შენახვაზე და კაციც ბევრი ცდება საქმეს. ოზურგეთში რომ ჯარი მოგვაყენეს, იგი შინ წაიყვანონ ჯობია. ჩვენ საჩხუბარი არაფერი გვაქ.

ამასთანავე მოვითხოვთ, რომ აღმინისტრაციის ნებით გადასახლებული ჩვენი ძმები უნდა დააბრუნონ შინ. იგინი ჩვენი გულისთვის დეიტანჯენ უდანაშაულოთ.

ახლა რაფერ შეგვიძლია ჩვენ იმ მთავრობას ვენდოთ, რომელმაც ასეთ უზომო გასაქირში ჩაგვყარა? ჩვენ მოვითხოვთ, სახალხო დამფუძნებელი კრების მოწვევას. ხალხმა უნდა ამოირჩიოს თავისი წარმომადგენლები, რომლებსაც ენდობა და იმათ მიანდოს თავისი საქმეების მოწეს-რიგება. დეპუტატების არჩევაში ყველამ უნდა მიიღოს მონაწილეობა ეროვნების, სარწმუნოების მდგომარეობის და სქესის განურჩევლოთ. კენჭის ყრა უნდა მოხდეს ფარულათ.

აი ჩვენი უმთავრესი მოთხოვნებიანიო, დაასრულეს დეპუტატებმა. ჩვენ ახლა ვეღარც მოგვატყუებენ და ვერც შეგვაშინებენ. ან სიკვდილი ან გამარჯვება.

ერკეთის, ბასილეთის, ამაღლების და ფარცხმის საზოგადოებებს შუა. ადგილ-მდებარეობა უმეტესათ ვაკე, სწორე აქვს. ნიადაგი მწირი, უნაყოფო. ხიდისთავიდან ჩოხატაურში მიმავალი გზა ზე შუაზე გადაჭრის ჯვარცხმის საზოგადოებას.

აი ამ გზის პირათ, იქ სადაც „ხელ-ფეხიანი“ მუხა დაყუდებულა, ორი შენობა დგას: ერთი უფრო მოზრდილი და შეღებილი—ორ-კლასიანი სკოლის შენობა გახლავს, მეორე უფრო პატარა და ბნელი—სასაფლო სასამართლო.

იქვე გზის პირათ დაყუდებულ უზარ-მაზარ მუხას დღესაც „ხელ-ფეხიანი“ მუხას ეძახიან. როგორც ერთმა მოხუცმა აგვისხნა, ეს სახელი თურმე აი როგორ წარმოდგა: ბატონ-ყმობის დროს, როდესაც მოსამართლე მებატონე იყო და გლეხი კაცი ანუ ყმა—უბრალო პირუტყვის ეთანასწორებდა თავისი უფლებებით, უბრალო დანაშაულობა საკმარისი იყო „მართლ მსაჯულ“ მებატონეს ყმისათვის ფეხი ან ხელი მოეჭრა. ეს სხვების გასაფრთხილებელი ზომა იყო და რომ მეტს ხალხს ენახა მოჭრილი ხელი ან ფეხი, თურმე, აი ამ მუხის ტოტზე კიდებდენ. აქედან წარმოდგა სახელი „ხელ-ფეხიანი“.

ამ მუხის ქვეშ პატარა მოედანზე ათასამდე ქალსა და კაცს მოეყარა თავი. ყველა მხიარული და სახე-ნათელი მოჩანდა. დღეს უნდა მთავრობის წარმოგზავნილ კაცთან მოელაპარაკნათ. ჯერ რამოდენიმე პირმა განუმარტა ხალხს მთავრობის მიზანი და ხალხის საჭიროება. რა უნდა მოეთხოვათ ცხოვრების გასაუმჯობესებლათ. მალე კრიმ-გირეიც მოვიდა და ჩვეულებისამებრ ხალხს მიესალამა. საზოგადოებამაც თავაზიანათ უპასუხა. შემდეგ წაკითხულ იქნა გირეის მოწოდება, რასაც ხალხი გულ-გრილათ მიეგება.

საზოგადოებამ ამოირჩია თექვსმეტი დეპუტატი და მათ მიანდო ღაპარაკი. საზოგადოთ აქაც იგივე მოთხოვნილებანი წარადგინეს, რაც ყველგან სხვაგან. მთავარი მუხლები ერთი და იგივეა. დაიწყეს მიწის სიფიწროიდან. ერთმა დეპუტატმა, მამასახლისათ, ნამყოფმა თქვა: „როდესაც ნახევარი მოსავლის ძღვევა გლეხისთვის საზარალო დარჩა და მემამულეებმა კი არა დაუკლეს რა, მაშინ იძულებული გავხდით მემამულის მიწაზე მუშაობა აგვეკეთა. ბატონებმა მიმართეს მთავრობას. მთავრობამ შეკრიბა ხალხი და 15 დეპუტატი ამოარჩევია. როდესაც დეპუტატებმა თავისი სატკივარი გაამხილეს, ისინი გალანძღეს, მათრახით გვცემეს და ციშიბირში გაგზავნასაც კი შეგვპირდენ. მაშინ, როდესაც ჯაფარიძე უბრძანებდა სტრუეებს: „დაკარით, დაკარითო“, პრისტავი კვიტაშვილის ცოლი შეეხვეწა: „ანუ ცემთ, ცოდვა არიანო“, მაგრამ გრძობიდან გამოსულ კაცს რალას შეასმენდა“.

ბ-ნ კრიმ-გირეის ძლიერ ეუცხოვა ეს მოვლენა: „ქალის თხოვნა როგორ დატოვეს უყურადღებოთო“. და მართლა ხალხის გამათრახება ნება დართულია, მარა მანდილოსანის თხოვნა? აქ საქმე უთუოთ „პრინციპზე“ და ხასიათის სიმტკიცე უბრალო საქმე როდია.

შემდეგი მოთხოვნილება საზოგადო ხასიათისა იყო, როგორც მოგახსენეთ. სახელდობ:

1. მესაკუთრე გლეხებისათვის უსამართლოთ წართმეული ფულების დაბრუნება.
2. ღროებით ვალდებულთა განთავისუფლება უფასოთ, თავის ნადელიანათ.
3. სახაზინო გლეხების ნადელების საკუთრებათ გადაცემა.
4. საეკლესიო, სამონასტრო და საუფლისწულო მამულების ჩამორთმევა.
5. გადასახადების შემოსავლის კვალობაზე გაწერა. 500 მანეთზე ნაკლები შემოსავლიანი ოჯახების განთავისუფლება.

6. ფარული გადასახადების და ბაჟების მოსპობა.
7. ეკლესიის გაშორება სახელმწიფოსაგან.
8. სავალდებულო უფასო სწავლა 16 წლამდე.
9. სიტყვის, ბეჭდვის, კრების და გაფიცვის თავისუფლება.
10. პიროვნების და ოჯახის ხელ-შეუხებლობა.
11. პასპორტების მოსპობა.
12. მუდმივი ჯარის მოსპობა.
13. ნაფიცი მოსამართლეები და სახელმწიფო მოხელეთა პასუხის გება.
14. ადმინისტრაციული წესით გადასახლებულთა დაბრუნება.
15. დამფუძნებელი კრების მოწვევა.

ყველა ეს მუხლები ჯეროვანი მჭერმეტყველებით გადაცეს დებუტატებმა თარჯიმანს. მოლაპარაკების დასასრულ სულთან კრიმ-გირეის წარუდგა ახ. ლადიკო ბერიძე და მოახსენა, რომ კერძო მე, როგორც მამულის პატრონს, მინდოდა გლახთა მოთხოვნილება დამემყაფილებია, მარა მთავრობამ ძალა დამატანა და უარი მათქმია.

ბოლოს ხალხს გამოუცხადეს: კერძო საჩივრები ვისაც გაქვთ, შეგიძლიათ მოხვიდეთ და პირადათ მოახსენოთ, მარა მსურველი არავინ გამოჩნდა.

ამგვარივე მოთხოვნილებები წარადგინა ერკეთის საზოგადოებამაც 1 მარტს. ყრილობას 2000 კაცი და ქალი დაესწრო. ხალხის აღფრთოვანება და სულიერი განახლება ყველგან ერთგვარია. ყველას სახეზე თავ-განწირვის სურვილს ამოიკითხავ. ეს ხალხი სრულიად აღარ გავს იმას, რაც ერთი წლის უკან მინახავს. წვერ-თეთრა მოხუცი და უღვაშ-ამწვანებული ქაბუკის გული თითქმის ერთნაირი მოუთმენლობით ძგერს. ცხოვრება იცვლება. გარდამავალი ხანაა.

დაბა ჩოხატაური, (ფარცხმის საზოგადოება), 28 თებერვალი. დილიდგანვე იწყო ხალხმა დენა, მიუხედავად იმისა, რომ საქმის დღე იყო და მუშაობაზე დარიც ხელს უწყობდა. სკოლის მახლობლათ, სადაც სოფლის სასამართლო არის, ბლომათ საზოგადოებას მოეყარა თავი, მაგრამ, რადგანაც აქ მახლობლათ გურულებისთვის ზიზლის მომგვრელი ასიოდე კაზაკი არის დაბანაკებული, ამიტომ ხალხი მოშორდა სასამართლოს და იქვე ახლო კერძო, კაცის ეზოში ჩავიდა, სადაც მოლაპარაკება დაიწყო იმის შესახებ, თუ რა სტანჯავს დღეს გურულებს და რა ეჭიერება მათ. მოლაპარაკების შემდეგ მოიწვიეს ბ-ნი კრიმ-გირეი, რომელიც მალე მოვიდა თავისი მსლებლებით. ჩვეულებისამებრ თარჯიმანმა წაიკითხა უკვე ცნობილი სალაპი: „მოგესალმებით გურიის შეილნო“, რის შემდგომ ამორჩეულ იქნა 15 დებუტატი. ამათ თავიანთ შორის კიდევ ამოარჩიეს ერთი, რომელსაც მიანდვეს ლაპარაკი და შეუდგენ მსჯელობას. კრებიდან არავინ არ გაუძევებიათ. დებუტატებმა თავისი სახელისა და გვარის ჩაწერაზე უარი განაცხადეს. დებუტატების წარმომადგენელმა მიმართა ხალხს: „ძმებო! თქვენმა ამორჩეულმა დებუტატებმა მე მოჩანდვეს ლაპარაკი და გთხოვთ თუ მე რამე გამომჩიეს თქვენ დაუმატოთ“. ძალიან კარგია, ძალიან კარგია, — დაიგრიალა ხალხმა.

ხალხ. წარ. თქვენ ბ-ნებო, კარგათ მოგესხენებათ უთუოთ ჩვენი გაჭივრება. ყოველი მხრით, საითაც უნდა გაექონოს მუშა კაცი, გასაჭირი ხდება წინ, მარა უმთავრესი ჩვენი გასაჭირი მიწის უქონლობისაგან არის გამოწვეული. ჩვენ შეგვიძლია და გვსურს შრომა, მაგრამ ამისათვის არა

გვაქვს მიწა. აი ამ უმიწობამ გვაიძულა ლუკმა პუტინისა პოეზიათ სხვის ადგილში გვეშეშინა. ჩვენც დავედრიჯეთ მემამულეს, იმ მემამულეს, რომელიც უსამართლოთ დაბატონებია თვალ-უწვდენელ ადგილებს, ვთხოვეთ ადგილი მოეცა საყანეთ. იმან იცოდა, რომ გასაჭირი უზომო გვადგა და გვიდებდა ისეთ საშინელ პირობებს, რომლის შემდეგაც ჩვენ მხოლოთ ხელცალიერი ვრჩებოდით. ჩვენ ვაძლევდით მიწის პატრონს ნახევარ მოსავალს. კლევ რალაც „საღვთრობოს“ ქვევზე მანათს, კარგს სადარს ბატონს და მოურავს და სხვ. რამოდენიმე წლის მაგალითმა დაგვარწმუნა, რომ ასეთ პირობებში მიწის მუშაობა შეუძლებელია, უსარგებლო იყო. ცხადათ ვხედავდით, რომ ჩვენი დღიან-ღამიანი შრომით ვილაც მუქთა-ხორა მემამულეები ძლებოდენ, და ჩვენ კი მიმშლით კუჭი გვიხმებოდა. ახლა ჩვენ ისიც ვიცით, რომ მიწა ადამიანის გაჩენილი არ არის, რომ ის ბუნების შექნილია და ზოგიერთ პირებს რომ ამდენ-ამდენი შეუძენიათ, ეს ცარცვა-გლეჯით და ძალიადობით შენაძენია. ჩვენი გაჭივრებული ცხოვრების გასაუმჯობესებლათ მივმართეთ იმ საშვალებას, რომელიც ჩვენ ხელში იყო. დავიწყეთ ერთმანეთში მოლაპარაკება და გადავსწყვიტეთ მემამულეების მიწებში აღარ გვეშეშინა. ასეთ პირის შეკვრას თურმე გაფიცვას ეძახიან და ამის დაგვართ ჩვენც გავიფიცეთ. ჩვენ არ ვაპირობდით სხვის მამულში მუშაობის დაწყებას მანამდე, სანამ პატრონი შეღავათიან პირობებზე არ დაგვყვებოდა. სხვისი შრომით გაძღობას ჩვეულ მემამულეებს, რასაკვირველია, არ ეამებოდა ჩვენი გაფიცვა, რადგან მიწა უცდებოდა და არც დათმობა უნდოდა, ზოგიერთებს გარდა, რასაკვირველია. საქმეში პოლიცია ჩაერია. ჩვენ, უგუნურებს გვეგონა, პოლიცია მართალის მხარეზე დადგებოდა და შემწვობას ამოგვიჩენდა, მარა ჩვენი მოლოდინი საშინლათ გაცრუვდა. მოვიდა პრისტავი კვიტაშვილი და ხელწერილი დაგვადებია, სხვის მამულში გვემუშავა ძველ პირობებზე, ე. ი. ისე, როგორც მამულის პატრონებს სურდათ. ვინც ხელწერილს არ დასდებდა, იმათ ნაობახში ამწყვევდენ. რამდენი მეტი დავგვარტყა, რასაკვირველია, ჩვენც იმდენათ მეტათ აგვეწვა და უფრო გაგვადებდია ბრძოლა ჩვენ მტრებთან: მემამულესა და პოლიციასთან. ერთხელ პრისტავმა თავიშეველი გაგვაჩერა საშინელ მზეში დილიდან საღამომდე. გარშემო სტრაჟები შემოგვარტყა. მარა ჩვენ გასაჭირს ავი რას უშველიდა. ბოლოს აღარც ეს გვაკმარეს. მოვიდა ჯაფარიძე და დავამწყვდია თუ ძველებურ წესზე მუშაობის თანხმობას არ გავაცხადებდით შინ აღარ გვიშვებდა. ერთხელ ეს აპრილში მოახდინა; ხელმეორეთ ასეთი საქციელი მაისში გაიმეორა. მაშინ გამოგლიჯეს ყრილობას რამდენიმე კაცი და სტრაჟებს გადასცა მართლ-მსაჯულების გასაჩენათ. (ერთი დებუტატი თითონ გალახულთაგანი გამოდგა და თავისი ენით ჩამოთვალა ყველა პატივის-ცემა, რაც ბ-ნი ჯაფარიძისაგან მიეღო).

ერთი სიტყვით ყველა გვჩაგრავდა და გვცემდა, ვისაც ამის სურვილი კი ქონდა. ამიტომ ჩვენი თავის დასაფარავათ ისევ ჩვენ გამოვიდეთ ხელი, მარა უნდა იცოდეთ, რომ ჩვენგან არავითარი თავდასხმა, ქურდობა და ძალ-მომრეობა არ შეიძლება. ეს პოლიციის საქმეა.

მთავრ. წარ. მომრიგებელი შუამავალი თავადი ნაკაშიძე არ აქცევდა ყურადღებას თქვენს კანონიერ მოთხოვნილებებს? ხალხ. წარ. რა ბრძანებაა, ბ-ნო, ჩვენ ვინ მოგვაქცევდა ყურადღებას; ჩვენი დახმარებისათვის შეიძლება დასჯილიყვენ და ჩვენი დაჩაგრვისათვის კი არავინ ისჯებოდა. ნაკაშიძე თვითონ ერთი უდიდესი მემამულეთაგანია და იმას არც ესამოვნებოდა ჩვენი მოთხოვნა.

მთავრ. წარ. ხომ არ გიჩვილიათ ვისმესთან?

ხალხ. წარ. ვისთან უნდა გვეჩვიოთ?! ხმის ამოდებისათვის ციხეში გვაჯენდენ და გვაპატივებდენ. სხვა დანაშაული რა აქ იმ კაცებს, რომლებიც საცლა-საცლა გადაასანლეს და რომლებიც ახლა ციხეში ყავენ დამწყდოლონი? ამდენმა უსა-მართლობამ ჩვენ დაგვანახა, რომ ვაჭირვებული მუშისათვის არ არის აღარც ღმერთი, აღარც სამართალი, აღარც მთავრობა. გვეყო ამდენი ტანჯვის მოთმენა. ახლა ჩვენ მოვი-თხოვთ, საქმე ისე მოწესრიგდეს, რომ ჩვენთვისაც შესაძლე-ბელი დარჩეს ქვეყნათ ცხოვრება; ხუთი თითით რომ ვმუ-შაობთ ერთი თითის ნაშრომი მაინც უნდა შეგვრჩეს საკუთ-რივე ჩვენთვის; მთელი ჩვენი ნაშრომი სხვამ რეზა უნდა შე-ქამოს?

მთავრ. წარ. ცოტა დამშვიდებით ილაპარაკეთ, ნუ აღელდებით, თორემ შეიძლება რაიმე საყურადღებო ცნობე-ბი გამოგრჩეთ.

ხალხ. წარ. რაფერ შეგვიძლია ბ-ნო, არ ავლელდეთ, როცა რომ მაშინდელი მთარახის ძველი ახლაც მეტყობა ზურგზე. ჩვენ გაქვირებას ენა ასე მალე ვერ იტყვის. ეს ხომ პოლიცია და მემამულეები. ახლა სამღვდლოების ამბავს აღარ იკითხავთ? ღვდლებიც ჩვენ მოგვდგენ და აღარაფერს არ ზოგავენ ოღონდ თავისი გაუშაძლარი მუცელი და უძირო ჯიბე გაივსონ. ათასგვარ გადასახადებს გარეშე დაგვადვს კილო რაღაც დრამა ფული, კომლზე ორი მანეთი. ამ დრამა ფულს პოლიციის სამუშაოებთან აგროვებენ და ფული რომ აღარ გავგანჩია მიაქვთ სამუშაო იარაღები, ოჯახში საჭირო ნივთები. აი მაგალითათ, მაშინ, როცა დრამა ფულის გადახ-და ძლიერ გაგვიჭირდა და უარი ვთქვით, მე, მაშინდელი მაშასახლისმა, ნაჩაღნიკის ბრძანებით, გამოვიტანე ყველაფე-რი ხიბაკი სახლიდან. ზოგს თოხი წაფართვით, ზოგს წაღდი, ზოგს ქვაბი, ზოგს ქვეშავები და ყველა ამაზე ტორგი დავ-ნიშნეთ, მარა არაფერმა კაცმა არცერთი ნივთი არ იყიდა. ეს რატომ არ იყიდესო, — და მე, როგორც მაშასახლისი, ორი კვირით ციხეში ჩამადგეს.

მთავრ. წარ. შენ როცა მაშასახლისათ იყავი, იცოდი რომ ზოგაერთი ნივთის წართმევა და გაყიდვა არ შეიძლე-ბოდა?

ხალხ. წარ. ჩვენ ბ-ნო, ნაჩაღნიკმა ასე გვითხრა, მუშა ხარს გარდა ყველაფერი წაართვით: თოხი, წაღდი, ცული, კარდალაი, თუნგი, სკამი, ფარდაგი, ესენი ყველაფერი წაარ-თვით, რაც უფრო გაუჭირდება, უფრო მალე გადაიხდისო, ასე გვიბძანებდა ჩვენი ნაჩაღნიკი ჯაფარიძე. ახლა, ბ-ნო, რადგანაც ის მოხევილი ნივთები აღარაფერ იყიდა, კანცელა-რიაში ინახებოდა. ერთ დღეს კანცელარიას შემთხვევით ცე-ცხლი გაუჩნდა და ყველა ნივთები შიგ გამოიწვა, მოგვიხდა შეორეჯერ ასე ცარცვა-გლეჯით ერთხელ გადახდილი ფულის მოხვეჭა. ახლაც ბევრია დრამის ფულში მონახევი ნივთები. (ერთმა ხალხიდან დაიძახა: ჩემი კარდალაი ახლაც კანცელა-რიაში აგლია, მეტი კი არაფერი გამაჩნდაო). გარდა ამ დრამა ფულისა, მღვდლები ათასნაირ სხვა გადასახადებს გვახდვი-ნებენ: ეს დამარხვისო, ეს წირვისო, ეს ნათელიაო. თუ არაფერი გაგაჩნია და ვერ მიეცი, ისე მკვდარს არ დამარხავს; უნდა ივალო, მისცე და მაშინ დავიწყებს ლაქუს: აი ასე უნდა, უფულოთ და ულოცვა-კურთხევით მკვდარი არ ცხონდებო. თითო მიცვალებულზე თითო მანეთს სხვას აგროვებდენ, ვითომც ეკლესიის სასარგებლოთ, მარა თითონ ქამდენ. ზიარების აღების დროსაც ფულებს გვთხოვენ და გვეუბნებიან: „თუ ფულს არ გადაიხდით ზიარება მუცელში ცეცხლს გაგიჩენსო“. ჯვარის წერის დროს ხომ ნამდვილი

ვაქრობა იმართება. დეიწყებს მღვდელი 25 მანეთთან და იქნებ თუმნათ დაგყვეს. ასეთი ამბავი ისე ხშირი იყო, რომ არავის აღარ ეუცხოებოდა. თქვენ, როგორცა სჩანს, არა გცოდნიათ ჩვენი გაქვირება, თვარა აქ არ მოხვიდოდით. ჩვენ კი, კარგა ხანია ვიცით, რომ მღვდლები, როგორც პოლიცია, ჩვენი მტრები არიან. მარა მარტო აგენს რომ ვყავდეთ დაჯანებული ეს კიდეც არაფერია. შიმშილი და სიცივე, სიშიშვლე და სხვა ვასპირი ჩვენში ბევრ ავთამყო-ფობას აჩენს და იშონიან თუ არა დროს, ჩვენი ექიმებიც ტყავს გვაძრობენ. სხვა დობტურებზე არ ვიცით და აქნაი რომ გვყავს, იგი კი ამფერია. მაგალითათ, აი ჩვენი ექიმი ნადირაძე წიყვანეს ავთამყოფთან; სანამ იგი მისას მივიდოდა, საწყალი კიდეც მომკვდარიყო. ექიმიც შუა გზიდან უკან დაბრუნდა, მარა პრაგონი მაინც გადაგვახდია. ერთი სიტყვით ყველანი გვარჩობენ და რალა გვექნა, რომ ჩვენ თავს ისევ ჩვენ არ ვპატრონებოდით.

მთავრ. წარ. თქვენს საავთამყოფოში წამლის ფასს ვახდევინებენ?

ხალხ. წარ. არა, ბ-ნო, მარა იქ საჭირო არაფერი არ არის; რაც ძვირია, იგი ყველაფერი კერძო კაცის აფთიაქში უნდა ვიყიდოთ. ახლა ისევ მიწებზე მოგახსენებთ. აქვს მიწები ეკლესიას, აქვს ხაზინას, აქვს მონასტრებს, ვილაც უფლის წულებს. არც ერთი ეს პატრონები არ მუშაობენ მიწას. მიწას მუშაობს მარტო მიწის მუშა გლეხ-კაცი და, უფრო სამართლიანათ მიგვაჩნია ეს მიწები ჩამოერთვას უსა-ქმურ პატრონებს და ხალხს, მშრომელ ხალხს დაურიდეს. აგრეთვე ის სანადელო მიწები, რომლითაც სახელმწიფო გლეხები სარგებლობენ მათ კერძო საკუთრებათ უნდა იქნას აღიარებული. რასაკვირველია, ეს უსასყიდლოთ უნდა მოხ-დეს ასე. ამას გარდა ჩვენში ბევრი გაუნთავისუფლებელი გლეხია დარჩენილი. ჩვენ ვთხოვლობთ, რომ ყველა ისინი უსასყიდლოთ განთავისუფლდენ თავიანთი მიწებით და იმათ, ვინც თავისი საკუთარი მიწა გამოიყიდა ბატონისაგან, უკანვე დაუბრუნდეთ დანახარჯი ფულები.

გვაქს თითო ცილა მამული. ჩვენი ყურძნის ქაქა რომ არაყათ გამოხადო, გამოვა რაცხა ერთი ფუთი და ამ არაყზე იმხელო ბაჟი დაადვს, რომ გამოხთა შეუძლებელია. ამ ბაჟებით ინახება ის აქციონები, სოფლებში რომ დარბიან, ღელე-ღელე დაძვრებიან და ხალხს ტყავს აძრობენ. კაია, ღმერთმანი, ჩვენი საწყალი ნაშრომით ვინცხა ყაჩაღები გა-ძლენ. შარშანწინ დაიჭირეს ერთი საწყალი დედაბერი 70 წლისა, რომელიც საცოდავათ ღელეში ჩაღხანეთ არაყს ხთიდა. წაართვეს ორი ბოთლი ოტკა და ჩაღხანაი, ესეც არ აკმარეს, ჩაადვს ციხეში და სამი თვე დამწყდოლ-ლი ყავდათ, რავარც კაი ფირალი. იმისი საწყალი ობლები ღვთის ანაბარა დარჩენ. (ამ დროს მოიყვანეს თითონ ის მოხუცი დედაკაცი, რომელზედაც ზევით ვილაპარაკეთ. ერთი იმისი შეხედვა საკმარისი იყო, რომ დარწმუნებულიყავით იმისს უკიდურეს სიღარიბეში. მარტო ჩვენ აქციონებს შეეფე-რებოდათ იმისი დატუსაღება, სხვა მოხელე ამას ვერ შეს-ძლებდა.) ასეა ბ-ნო, ამდენი გადასახადი, ამდენი ბაჟი და მეტი ჩვენ აღარ ვართ. რავარც არაყზე, იმფერი ბაჟი ყოფი-ლა ნავთზედაც, შაქარზეც, ჩაიზეც, თუთუნზეც და ყველა საჭირო ნივთზე. რომელი ერთს გაუძლოს საწყალმა კაცმა. ჩვენც ცხოვრება გვინდა, ჩვენც სული გვიდგია. ამიტომ ჩვენ მოვითხოვთ, რომ ყველა ასეთი ფარული და პირდაპირი ბაჟები სრულიად მოისპოს. ამასთანავე შეიცვალოს გადასა-ხადის მოკრეფის წესი, რადგანაც ყველა ღარიბ ოჯახს სჭი-რია წელიწადში 500 მანეთი ფული, ამიტომ ვისაც შემოსა-

რომ არც ბუნება და არც ხელოვნური მოქმედება მცხოვრებთა კეთილ-დღეობას არ მოწმობს. ხალხი სურებს გაბედული, მშრომელი და სწავლის მოყვარე ასხია. აქვთ ერთი სამინისტრო ორკლასიანი სასწავლებელი და ერთი-ორკლასიანი, სასოფლო ბანკი და ქონდათ სამკითხველო.

საზოგადოებას 386 კომლი მოსახლე შეადგენს, რომლებს უმეტესობა გლეხობაა, თუმცა სასულიერო წოდებაც და აზნაურიც ურევია.

3 მარტის კრებას 1500 კაცი და ქალი დაესწრა. ბნმა სულთან კრიმ-გირეიმ წინადადება მიცა ხალხს, თუ ვინმე არა საიმედო პირი გირევიათ, გვითხარით და კრებიდან დავითხოვთო. კრებამ დაასახელა მამასახლისი, შემდეგ ნესტორ კეკელიძე და ანდრია კობიძე ეს სამი კაცი მალე მოშორდა ყრილობას. ამორჩეული 18 დეპუტატი სკოლის ბალკონზე მოთავსდა და თავისს საქმეს შეუდგა.

სახლ. წარ. ჩვენ ძლიერ ცუდ პირობებში ვიმყოფებით და დიდი გასაჭირი გვაღდას. მე კარგა ხნის კაცი ვახლავარ, ბატონ-ყმობა მახსოვს და იქიდან მინდა მოვყვე ლაპარაკს. როგორი ძნელი და აუტანელი იყო ყმის მდგომარეობა ეს ყველასათვის ცხადია. ჩვენ გვცემდნენ, გვთელავდნენ, ტყავს გვაძრობდნენ, გვაწამებდნენ. ამიტომ ადვილი წარმოსადგენია ის სიხარული, რომელიც ჩვენში ბატონ-ყმობის გადავარდნამ გამოიწვია. ჩვენ ტყვეები ვიყავით და გაგვათავისუფლეს, როგორ არ გაგვიხარებოდა, ბატონის ოჯახს, ამ ჩვენს ჯოჯოხეთს, ვშორდებოდით. ვიზიარებდით, მარა სინამდვილემ მალე დაგვანახა, რომ სიხარული ნადრევი იყო, რომ ჩვენ თურმე სასიხარულო არაფერი არ გვქონდა, რომ ჩვენი თავისუფლება თურმე იგივე ბატონ-ყმობა იყო. ჩვენ გაგვიშვეს ცარიელი. მთელი მამული ბატონებს აკუთნეს, განთავისუფლებული გლეხი კი გაუშვეს ღვთის ანაბარა. ას წლობით ნაშენ-ნაკვდავი ჩვენი მიწები ბატონის საკუთრებათ გამოაცხადეს და ჩვენ ისევ გამოსაყიდათ გაგვიხადეს. ასეთი იყო ჩვენი განთავისუფლება. ბატონ-ყმობის დროს ჩვენ ვსარგებლობდით ტყით, ახლა ტყე წაგვართვეს: „გლეხ კაცს ტყე არ ეკუთნისო“. ვარეს პირობებში ჩავვარდით. მოვიდოდა ბატონის მოურავი, ჩავიდგებოდა სახლში და სანამ ნადელის ფულს არ მივცემდით, სულს ამოგვადრობდა. მოვიდოდით თავის განთავისუფლება, მარა რით? სად გავგაჩადა რამე? ვისესხეთ ფული მევახშე პირებიდან და დავიხსენით თავი, მაგრამ ის ვალი ღღესაც ვერ გადაგვიხდია. ახლა ჩვენ შევიტყვეთ, მივხვდით, რომ მიწა მუშა კაცის იყო, რომ ის ფული, რომლითაც ჩვენი საკუთარი მიწა გამოვიყიდეთ ძალათ წართმეულათ უნდა ჩაითვალოს და ამიტომ უკანვე დაუბრუნდეს პატრონებს; აგრეთვე უკან უნდა დაგვიბრუნდეს ის მიწებიც, რომლითაც ჩვენ ბატონ-ყმობის გათიშვამდე ვსარგებლობდით. შეხედეთ ამ დაკიდულ ხრიოკებს! ჯერ ასეთი მამულის ქონა თავის-თავათ რა არის და ჩვენ არც ესა გვაქვს საკმაო-თვისის დროს სათესლე ჯიბეში უნდა გვქონდეს და ისეთითო მარცვლობით ჩაგრვით ამ ფერდობზე, რადგან კალათის დადგმაც შეუძლებელია იქ. მოვა ერთი წვიმა და ამ შენს ნათესს წყალში ჩაიტანს ყველას; უნდა მოსდგე და ხელ-შეორეთ დათესო. ასეთ შრომას კიდევ აიტანდა კაცი, მაგრამ საკმაო მიწა სად არის? იძულებული ვართ მემამულეს ივმართოთ და მოსავლის ნახევარი იმის ნალიაში ჩავყაროთ. აღარაფერი ხეირი აღარ დარჩა. მოვილაპარაკეთ კარგი პირობები დაგვედვა მემამულეებთან, მარა იგენმა მთავრობას მიმართეს: „გლეხები „ბუნტობენ“ და დაწყნარეთო“. მთავრობამ მოგვისია სტრაჟები, კაზაკები და ყოველგვარი ძალაობა იხმარა ჩვენთან, და მერე იმისთვის, რომ ჩვენ უარი

ვთქვით სხვის მამულში მუშაობისა. განა, ამაზე უფრო უსამართლო საქციელი შეიძლება? ჯაშუშების საშვალებით ამოარჩიეს ვითომ და მოთავებები, ზოგი ციხეში ჩაყარა, ზოგი გადაასახლა. მაზრის უფროსმა ჯაფარიძემ ერთი მოხუცი კაცი კიდევ გააროზგვია. ჩვენ მშრომელი ხალხი ვართ და მიწა გვჭირია, რომ ვიმუშაოთ, მარა ვიმუშაოთ ჩვენი დამშეული ოჯახისათვის და არა გასუქებული მებატონეებისათვის. ჩვენი და მებატონეების უთანხმოება გლეხების არჩეულმა კომიტეტმა უნდა მოაწესრიგოს და ისეთი პირობები შემოიღოს, რომ ორივესათვის ხელსაყრელი და სასარგებლო იყოს.

ნაშთი ბატონ-ყმობისა ჯერაც არის ჩვენში. არიან ესრეთ წოდებული ჯროებით ვალდებული გლეხები. ისინი უქვევლათ უნდა განთავისუფლდნენ თავიანთი ნადელებით უფასოთ. სახაზინო გლეხებსაც კერძო საკუთრებათ უნდა მიეცეთ თავიანთი ნადელები.

ახლა ტყე. უწინ ჩვენ ტყით ვსარგებლობდით. ბოლოს გამოგვიცხადეს მემამულეებმა: ტყე ჩვენ გვეკუთნის და ნუ შეეხებითო. ჩვენ მთავრობას მივმართეთ შემწეობისათვის, მარა იმანაც ზურგი შეგვაქცია და გვითხრა: ტყე გლეხებს არ უნდა ეკუთნოდესო. ასე წაგვართვეს ჩვენი საკუთარი ქონება. მეტი რა გზა გვქონდა, უნდა შევსულიყავით და გვემუშავა შიგ. ამის ასაცდენათ მემამულეებმა დააყენეს შიგ ყარაულები, აბეშიკები და აღარავის უშვებდნენ. ცოლ-შვილის სიტიტვლევ და შიმშილი რას არ გააბედინებს ადამიანს* ერთი გაჭირვებული გლეხი, ლაზარე ლომინაშვილი შეიპარა თავის მამულში და დაშხადებული ორი-სამი მანეთის საქონელი გამოიქონდა, ისიც ღამე. შეხვდა გზაში აბეშიკი გოჯასპირ ტრაპაიძე, გადმოიღო ბერდანკა, დააღვა გულზე და ქე გააგორა საწყალი მუშა. ჩვენ ძლიერ აგვაშფოთა ამ უსამართლობამ. მარა რას ვიზამდით. ქვეყანაზე კანონი გვეგონა და კანონით კაცის მკვლელს ციმბირს იქით აგზავნიან. ჩვენც იმის იმედი დავიკავეთ, რომ მთავრობა დასჯისო. მკვლელი მართლა დაიბარეს ოზურგეთში. გავიდა სამი დღე. გვეხებოდათ, ეს მკვლელი მოკრიმანჭულობს და მოდის შინ. მხარზე გადაუღვია ბერდანკა და მოლიდინებს არხენათ. ჩვენ გაგვიკვირდა: კაცო ეს რა ამბავია! კაცმა საწყალი გლეხი მოკლა და ნუ თუ ამისთვის კანონი კაცს არა სჯისო. ჩვენი იმედი საშინლათ გაცრუვდა. კაცის მკვლელი არამც თუ ციმბირში დაკარგეს, პირიქით სამსახურიც მოუმატეს: უფროსი აბეშიკობა მიცეს. ჩვენი ძმის მკვლელი ასე დაასაჩუქრეს.

შემდეგ დეპუტატმა ილაპარაკა ტყეში სამუშაო ბილეთი როგორ ძნელი ასაღებია და დააბოლოვა: „როცა ყველაფერს ვინაგარიშებთ, ჩვენ დღიურათ ერთი აბაზი ფული გვრჩებოდა. ამიტომ ის ტყეები, რომლითაც ვსარგებლობდით ძველათ, უკანვე დაგვიბრუნდესო“.

მეორე დეპუტატმა სხვა და სხვა სახელმწიფო და საეკლესიო გადასახადების შესახებ ილაპარაკა და როგორც სხვა საზოგადოებებში, მოითხოვეს შემოსავლის კვალობაზე გადასახადის დაწესება. ეს დეპუტატი თითონ კრეფდა სოფელში გადასახადებს და როგორც მცოდნე პირმა ბევრი საზარელი ამბები მოგვითხრო.

მესამე დეპუტატმა არა პირდაპირი გადასახადები აწერა. „მე აი როგორ გავიგე, რომ თურმე დაფარული გადასახადითაც გვაძრობენ ტყავსო: ერთხელ დუქანში სპიჩკა ვიყიდე კაპეკათ. ზედ რაღაცა ქალაღდი აქვს კოლოფს შემოხვეული. ვიკითხე ეს რათ უნდა მეთქი და იქ ერთმა მცოდნე კაცმა მითხრა: აგი ბანდეროლიაო“. მე ჩავვიძე და შევიტყვე, რომ ეს ქალაღდი ნახევარი კაპეკი ღირებულა. ხაზინა ყიდის ამ ქალაღდებს და თითო კარობკა სპიჩკას ამით ემატება ნახევარი

კაპიკი. ეს ბანდეროლი რომ არ ქონდა სპიჩკას, იგი კაპიკით კი არ იქნებოდა, ნახევარი კაპიკი ეღირებოდა ერთი. ერთი ბანდეროლი მარტო სპიჩკას რომ ქონდეს ვინ ჩიოდა, მარა ყველა საჭირო საქონელს ბაჟი თუ ფარული გადასახადი ადევს და ამით ფასი საშინლათ იზრდება. ახლა ამ ზედ მეტ ფასს ის კი არ ზარალობს ვინც საქონელს ყიდის, არამედ ის ვინც ყიდულობს. ჩვენ პირდაპირი გადასახადი სულსა გვხდის და ეს ფარული გადასახადი თურმე ვარესი ყოფილა. ამიტომ მოკითხოვთ, რომ მოისპოს ეს არა პირდაპირი თუ ფარული გადასახადები.

ამის შემდეგ სამდგელოებზე ილაპარაკეს და დასკვნა გამოიყვანეს, რომ ეკლესია ჩამოშორდეს სახელმწიფოს. სწავლის საჭიროება და საყოველთაო, სავალდებულო და უფასო პირველ დაწყებითი სწავლა 16 წლამდე. თევზმა თქვა: პირი წყლით მაქვს სამსე, თორემ სათქმელი ბევრი მაქვსო. ჩვენც ასე ყველანი თევზებს ვგვართ: თევზებივით მუხჯები ვართ, რადგანაც მთავრობამ ჩვენ ენას ბორკილი დაადვა და სიტყვის თქმის ნებას არ გვაძლევს. ჩვენ მოვითხოვთ სიტყვა თავისუფალი გვქონდეს. განა მეტი უსამართლობა შეიძლება: კაცო, შენს გასაჭირზე ლაპარაკის ნება არ გქონდეს.

შემდეგ მოითხოვეს: ბექდვის, კრების, გაფიცვის და კავშირის თავისუფლება, ბინის და პიროვნების ხელშეუხებლობა, პასპორტის სრულიად მოსპობა; წოდებათა მოსპობა და კანონის წინაშე ყველა მოქალაქის თავისუფლება. ყველა ეს, რაც ახლა თქვენ გაიგონეთ, გასაგონათაც ძნელია. მარა უნდა იცოდეთ, რომ ჩვენი ამ გვარი მდგომარეობის მიზეზი არის გაუნათლებლობა. განათლებაზე ჩვენში ძლიერ ცოტა ფული იხარჯება. გერმანიაში ერთ ქალაქს თურმე სამი უნივერსიტეტი აქვს, ჩვენში კი საშვალთა სასწავლებელიც არ არის სამ უმთავრეს ქალაქში. ჩვენი სკოლები საძაგელ მდგომარეობაში არიან; მასწავლებლებს ქადის ფულიც არა აქვთ. წელიწადში 300 მანეთს აძლევენ და სამს განყოფილებას უნდა მოუაროს. ფულს ამდენს გვახდევინებენ და სკოლებზე არაფერს ხარჯავენ. ამიტომ მოვითხოვთ მასწავლებლების მდგომარეობის გაუმჯობესებას.

ყველა ამ შემადარწუნებელ ამბებთან ერთათ ყველაზე უბედური და გულს მომკვლელი ჩვენთვის სალდათობა არის. მოითხოვენ ოჯახიდან მომწიფებულ ახალ გახდას და მიყავთ, ოჯახში ტოვებენ მხოლოდ მოხუცებს, ქალებს და სნეულებს, რომელთაც შრომის უნარი აღარ აქვთ. ჩვენი ჯანსაღი შვილები მიყავთ სალდაც შორს, ამწყვდევენ ოთხი წლის ვადით ყაზახში. ასწავლიან იქ ყოველივეს, რაც ზნეობას პატიოსნებას და სიმართლეს ეწინააღმდეგება; ასწავლიან კაცის კვლას, მოძმის გულის განგმირვას. იმათი შენახვა თითო ოჯახს რამოდენიმე თუმანი უჯდება და ეს ფული საწყალმა ოჯახმა უნდა უგზავნოს. ომი წინააღმდეგია რჯულისა, სინდისის; ომი კაცობრიობის გათახსირებაა. მაშ მოისპოს ომი, მოისპოს ეს საზიზღარი ჟღერა. ჩვენმა ვალდებულმა და მცარცველმა მთავრობამ ადრევე იცოდა, რომ გათვითცნობიერებული მისი ქვეშევრდობი, ეს იგივე მტერი იქნებოდა, მაგრამ მტერი შინაური. და აი ამ მტრის, ამ გონება განათლებული მოქალაქის წინაშე წრთვას ჩვენი მთავრობა ჩვენს ძმებსა და შვილებს. გაჭირვებული ხალხი, როცა ის თავის გასაჭირზე ლაპარაკობს შინაური მტერია და ჩვენი შვილების იარაღით იმათ სისხლს აღვრევინებენ. ჩვენ ვთხოულობთ ჩვენი ცხოვრების გაუმჯობესებას, ხმა ამოვიღეთ ჩვენს გასაჭირზე და აი ჩვენც შინაური მტრებათ გამოგვაცხადეს და ჩვენი ცხოვრების გაუმჯობესების ნაცვლათ ექვსი ათასი კახკი გამოგვგზავნის. აირთ დააკმაყოფილეს ჩვენი სამართლიანი, კანონიერი მოთხოვნები.

ჩვენ გვახდევინებენ გადასახადებს, მიაქვთ, ხარჯავენ, რაში და სად ამას ჩვენ არავინ გვეკითხება. მაგალითათ ავიღოთ ახლანდელი ომი და იმისი შედეგები: რამდენი სიმდიდრე, რამდენი კაცი იმხვერპლა ამ ომმა და განა ის ახალის მოთხოვნით იყო გამოწვეული? განა გვქონდა ჩვენ იაპონიელებთან რამე სადავო? განა იციან ჩვენმა ძმებმა რისთვის იბრძვიან, რისთვის ღვრიან სისხლს? არ იციან, არ იციან, იმიტომ რომ მთავრობა ოთხი წლით ულაყებს თავს ჩვენ შვილებს და მოორჩილების მანქანათ ხდის. რამდენი სიმდიდრე ჩაიღუპა ზღვებში უზარ-მაზარი გემების სახით, რამდენი მილიონი მანეთი დაიკარგა და მერმე ვისი ოფლით იყო მონაგარი ეს სიმდიდრე? ვისი და ჩვენი ოფლით. მუშა ხალხის მარჯვენით. ვთქვათ ბევრი გვაქვს ქონება, სიმდიდრე, მაგრამ ეს სირცხვილი არ არის, რომ დაწვა, საკუთარი ხელით გაანადგურო შენივე სიმდიდრე, როგორც ამას ჩვენი მთავრობა შეგება ბრძოლის ველზე უკან დახვევის დროს ამდენი ქონების ტყვილა უბრალოთ დათუთქვა სამართლიანი, ქრისტიანულია? ჩვენ, ხალხი, ჩვენთვის რომ ეკითხათ ასე არ მოვიქცევოდით. ერთი გვითხარით, რა მოძრაობათ რაცხს მთავრობა გურულებს მოძრაობას?

მთ. წარ. პეტერბურგში არ ვიცი, მაგრამ მთავარ-მართებელი კი ფიქრობს: გურულების მოძრაობის მიზეზი ქონებრივი გაჭირვება არისო.

ხალხ. წარ. მე ვიცი, რომ მთავრობის მოხელეები ხალხში და სალდათებში ავრცელებენ ყოველად უსაფუძლო ხმებს, თითქო ჩვენ ჩვენი მეფე გვინდოდეს, თითქო ჩვენ ცალკე სახელმწიფო გვინდოდეს. ეს ტყუილია, ეს საზიზღარი ცილის წამებაა; ჩვენი მოძრაობა განუყოფელია მუშათა მოძრაობისაგან. ვინც უნდა იყოს, რა ეროვნებაც უნდა იყოს გაჭირვებული კაცი, ჩვენ, როგორც ყოველი მუშა რუსეთისა ვებრძვით დღევანდელ წესწყობილებას. ჩვენ უნდა დავანგრეთ ის და მის ნანგრევზე ავაშენოთ ახალი, სამართლიანი წესწყობილება. ჩვენთვის ყველა მუშა განუჩრეველათ ეროვნობისა ძმეძმებია, ჩვენი და იმათი ინტერესი ერთია.

მთავრ. წარმ. არა, მე არ ვხვდავ აქ ნაციონალურ მოძრაობას. მათრახებით პეტერბურგშიაც ცემენ ხალხს; ცემენ კახაკები და სალდათები, რადგანაც კახაკებს სასიამოვნოთ აქვთ თავისი ძმების გამათრახება, ისინი უზრდელნი არიან, გაუნათლებლები. პოლიცია ვერ იკვლევს სიმართლეს და ხშირათ შეცდომაში შედის. მთავარ-მართებელი ძლიერ აქებს და ენდობა გენერლებს. აქ რალაცა გაუგებრობა არის.

ხალხ. წარ. ჩვენ არა გვაქვს იმედი რომ მთავრობამ, რომელსაც არ ვცნობით, ჩვენი თხოვნა დააკმაყოფილოს. მას შემდეგ მაინც, რაც პეტერბურგში ასე განუკითხავათ ამდენი ათასი მუშა ხალხის სისხლი დაღვარა, მას შემდეგ რაც ბაქოში, ბათუმში და სხვა დიდრონ ქალაქებში განუწყეტლივ იღვრება მუშა ხალხის სისხლი, ჩვენ არ შეგვიძლია ნდობა გამოუტხადლოთ მთავრობას და იმას მივანდოთ ჩვენი ცხოვრების მოწესრიგება. აღარ ვართ ისე გულზბრიყვილონი, როგორც მთავრობას გონია და გვემის, რომ ჩვენი გასაჭირის შემსუბუქება შეუძლია იმ გვარ მთავრობას, რომელსაც ირჩევს ხალხი, რომელიც შედგება ხალხის მიერ არჩეულ წარმომადგენელებისაგან. ამიტომ ჩვენ მოვითხოვთ, მოწვეულ იქმნას არა ზემსკი სობორი, არამედ სახალხო დამფუძნებელი კრება, ჩვენ გვინდა ხალხური მთავრობა.

სოფ. ნანეიფილისოული. 5 მარტი. ნანეიფილისოულის საზოგადოება გურიის ანუ უკეთ რომ ვთქვათ ოზურგეთის მაზრის განაპირა კუთხეა და ქუთაისის მაზრისაგან პატარა მდინარე ხეისწყალა ყოფს. ყოველი მხრიდან მთებით შემოზღულულია ეს პატარა ადგილი. ნიადაგი უნაყოფო არის;

უმეტეს ნაწილად უსწორ-მასწორო. ყურადღების ღირსია სკოლის შენეიერი შენობა. ჯერ არსად არ გვინახავს გურიაში ასეთი სრული და ნათელი სკოლის ოთახები. ეს შენობა სრულფელს 8000 მანეთათ დაჯდომია. ხალხი, როგორც ყველგან გურიაში, ისე აქაც უკიდურეს სიღარიბეშია ჩავარდნილი.

სამინისტრო სკოლის წინ ორი ათასამდე ქალსა და კაცს მოეყარათ თავი. ასე, ნაშუადღევს პირველი საათი იქნებოდა, კრება დაიწყო. კრიმ-გირეის თარჯიმანმა წაუკითხა ხალხს მოწოდება „მოგესალმებით გურიის შეილნო...“ რის შემდეგ ამოიჩინეს 12 დეპუტატი. დეპუტატები გაბედულათ და მჭერ-მეტყველურათ ასრულებდნენ თავის დანიშნულებას.

I. ხაჯის წარ. ისეთი ბედნიერი წამი ჯერ არ გამოგვიცლია, რომ ჩვენს ძმებთან ასე თავისუფლათ და გულახდილათ ლაპარაკი შეგვძლებოდეს. გვახსოვს მხოლოდ ის, რა მწარე საჩუქარს მივიღებდით ხოლომე ასეთი ყრილობისათვის სხვა დროს და თუ ახლაც ძველი წესი დაცული იქნება, მაშინ ჩვენ ხმას არ ამოვიღებთ.

ამაზე გირეიმ ისეთივე პასუხი მისცა, როგორც სხვაგან ე. ი. ჩემს აქ ყოფნის დროს თქვენ არაფერი შეგვხებათ, მაგრამ თუ ჩემს წასვლის შემდეგ ვინმე დაიჩაგროს ამისათვის, მაცნობეთ და დახმარებას აღმოუჩინო.

ხაჯს წარ. ახლა მოგაყოებით. ჩვენს საზოგადოებაში 500 კომლამდე გლეხი კაცი ცხოვრობს. ჩვენი უმთავრესი გასაჭირი-კი მიწის უქონლობა არის. მთელი ის კარგი მამულები, რომელსაც თქვენ ხედავთ დაბლობში, ერისთავების საკუთრებას შეადგენს. გლეხებს აი ის ხრიოკი ფერდოები ეკუთვნის. ერთი სიტყვით ყველა კარგი მიწა მემამულეს ხელშია. გლეხის ქცევაზე ათი ფუთი სიმინდი არ მოდის და რა უნდა გაუკეთოს ორმა სამმა ქცევა ასეთმა მამულმა? იშვიათია ისეთი გლეხი, რომელსაც შვიდ სულზე ნაკლები სარჩენი ყავდეს. მეტი კი ბევრს. ახლა არ იკითხავთ, როგორ გაუძღვეს ამ ოჯახს? მებატონეს ყავს მოურავი; თითონ ხომ არ დაჯდება მამულში? ეს მოურავი ჯერ თავის სასარგებლოთ ატყავებს ხალხს და ქცევაზე მანათ-ნახევარს და ან ორ მანეთამდე ახდიებს. არ მისცემ და ადგილზე ხელი უნდა აიღო. შემდეგ მებატონე დაგიდებს ისეთ პირობას, რომლის შემდეგაც მუშა კაცი ხელ-ცარიელი რჩება. ჩვენი მუშა, ჩვენი კაპალი, ჩვენი ხარები და მოსავლის ნახევარი ბატონს უნდა მიართვა, იმ ორი მანეთის გარდა, რომელიც მოურავს მიეცი. კიდევ კარგი დროზე თუ გაგირიგა, თვარა ხანდისხან იმდენს გაცდიებს, რომ შენი საკუთარი ქონება დაგეკარგება და სულ ხელ-ცარიელი დარჩები. ჩალაც, ლობიოც, სიმინდიც შინ უნდა მიუტანო. მე ერთხელ ჩალა არ ამაზინვია ხეზე «გახმება ხეიო» და შინიდან მივუტანე საზვინე ხეიო ზურავით.

მთავრ. წარ. ყველა მემამულეს ასეთი მცარცველი მოურავი ყავს?

ხაჯს წარ. ყველა ერთია, ბ-ნო, მცარცველი და სისხლის მსმელი. ახლა ჰვევით: თითო ძროხა ან თხაი ჩვენშია ცყავს ვისმეს. ვთქვათ, საქონელი ჩვეიდა იმ ნაჩაღეში, სადაც მე ყანა მქონდა, მოურავი მაშინვე დააქვრინებს და ეგრეთ წოდებულ «ნაბაწრს» ხუთ შაურს სულზე გადაგვახდიებს. პირიკ რომ არაფრისთვის მოეკრას, ბაწარის დაბმა თუ მოასწრო, „ნაბაწრი“ მაინც მიაქვს. თქვენ განათლებული კაცი ბრძანდებით და გკითხავთ: ამაზე უფრო გამწარებული ცხოვრება კიდევ შეიძლება? განა ამას სიკვდილი არ ჯობია? თუ მემამულე კარგი თვალთ გიყურებს, მაშინ კიდევ კარგი, მაგრამ თუ ავითვალწუნა, სადღა მიდიხარ? მამულები ეკლესიასაც და მონასტრებსაც ბევრი აქვს. ყველგან ჩვენი მცარცველები არიან ჩამსხდარნი. ოცი ვერსის სიშორეზე მივი-

ვართ ადგილის საყანვით ასაღებათ. ამის შემდეგ განა კიდევ დამტკიცება უნდა ჩვენს გაჭირვებას? აი თუ გსურთ, მოგიტხრობთ ერთ ამბავს: გაბილაი კიკვაძე ვარლამ ერისთვის დროებით ვალდებული გლეხი იყო. რაცხა ერთი ქცევა მამული ქონდა იმისი. ერისთავმა შეუთვალა ან აიბარგე მაქედან, ან 150 მანეთი გადაიხადე და თავი გამოიყიდეო. 150 მანეთი ადვილი სათქმელია, მარა გლეხს სად შეუძლია იმისი გადარჩენა? მივედით და ვთხოვეთ ბნს ერისთავს არ ჩაედინა ასეთი საქმე, მარა ახლოც არ გეკარა ჩვენი თხოვნა. რაღას იზამდა საწყალი კიკვაძე, გაყიდა რაც რამ ებადა, შვიდი თუმანი კიდევ ისესხა და მიართვა ერისთავს. იმან დაუწერა ფულის მიღების კვიტანცია, ნამდვილ ნაყიდობის საბუთს მერე მოგცემ, ახლა არ მცალიოო. მივედით ერთხელ, მივედით მეორეჯერ, მესამეჯერ, თქვენც არ მომიკვდეთ. დრო არა მაქვს, დრო არა მაქვსო. ასე გავიდა ორი წელიწადი. ამ ხანებში მას ნაჩაღნიკი დადიშქელიანი ეწვია. შევიკვლიეთ იმას, იმან მიროვოი პოსრედნიკთან მიგვასწავლა. მიროვოი პოსრედნიკს მივაღექით, იმან ვარლამ ერისთავთან გავვისტუმრა და ამასობაში გაბილაი კიკვაძე ქე მოკდა. დარჩენ საწყალი უბატონო ობლები, გაყიდეს ყველაფერი უსაქიროესი რაც ებადათ, რომ რამე ნაირათ ვალის ნამთავნი გაესტუმრებიათ. ახლა ცოლი იმისი ვილაცას მოსამსახურეთ უდგას, შვილებიც მოჯამაგირეთ არიან და გაბილაი კიკვაძის ოჯახი აღარ არსებობს. ასეთი არის ჩვენში სამართალი.

მთავრობის კაცები ყოველთვის მემამულის და მჩაგვრელების მხარეს არიან, ჩვენ შემწე არავინ აღარ გვყავს. ამიტომ მოვითხოვთ, რომ გლეხებს და მემამულეებს შორის ატეხილი უთანხმოება გლეხთაგან არჩეულმა კომიტეტმა მოაწესრიგოს. მე ის მოგახსენეთ, რაც საკუთარი ჩემი თვალთ მინახავს. ჩვენს ყოფაში ცხოვრებას სიკვდილი სჯობია. ბატონ-ყმობა ამასთან შედარებით ბედნიერება იყო.

II ხაჯს წარ. როდესაც ჩვენ მოგვეცა ასეთი ბედნიერი შემთხვევა სახალხოთ ვალიაროთ ჩვენი გასაჭირი, მე მივაქცევ ყურადღებას შემდეგ გარემოებას: ჩვენში სამი სიის გლეხებია: მესაკუთრე, დროებით ვალდებული და სახაზინო. ჩვენ, მუშა ხალხს, ქვეყნის მარჩენალს და ყოველგვარი სიმდიდრის შემქმნელს; ჩვენ, გლეხ-კაცებს, რომლის ზურგზეც შემსხდარან ამდენი მუქთა ხორები, რატომ არ უნდა გვქონოდა საკუთრების უფლება იმ მიწაზე, რომელსაც უსოვარი დროიდან ჩვენი წინაპრები ამუშავებდნენ? მიწა გლეხის საკუთრება რატომ არ უნდა ყოფილიყო? ნუ თუ ღმერთმა იმიტომ გააჩინა მიწა, რომ ის მარტო ბატონებს მიესაკუთრებია? ასეთი უსამართლობა გაგონილა? ჩვენ ახლა მესაკუთრეები ვართ, მარა ის ჩვენი მიწები მამა-სისხლათ ავალდებული ფულით გვაქვს შეძენილი. ახლა დაინახეთ, თუ რა უსამართლოთ წაურთმევიათ ჩვენთვის ის ფულები, როგორ ეშმაკურათ შოუყიდიათ ჩვენთვის ჩვენივე საკუთრება და ამიტომ მოვითხოვთ, რომ ასე ქურდულათ და უსინდისოთ წართმეული ფულები უკანვე დაგვიბრუნონ ამას მოითხოვს სამართალი და პატიოსნება.

დროებით ვალდებულნი ხომ ჯერაც ყმები არიან? იმათ არ გადაუხდიათ ფული იმაში, რაც მათი საკუთრება არის და აღარც გადაიხდიან. ჩვენ მოვითხოვთ, რომ ისინი განთავისუფლებულ იქნან თავისი ნადელებით და ამაში ერთი გროშიც არ მოეთხოვოთ.

სახაზინო გლეხებიც გაჭირვებასა და მონობაში არიან. იმათ არა აქვთ უფლება თავისი ნადელებით სურვილისამებრ ისარგებლონ. არ შეუძლიათ იმისი გაყიდვა, არც დაგირაგება, არც გადაცემა. გლეხის გასაჭირი ვინ იცის რას მოით-

ხოვს! ამიტომ ჩვენ მოვითხოვთ, რომ სახანო გლეხებსაც კერძო საკუთრებათ დაურიგდეს ის მამულები, რომლებსაც ისინი უფლობენ და ამუშავებენ.

მთავრ. წარ. არ გეშინიათ, რომ როდესაც სახელმწიფო ნადელების გაყიდვის ნება გექნებათ, მევახშეების ხელში გადავა თქვენი მამული? ეს ასე მოხთა მაგალ. რუსეთში.

ხალხ. წარ. მაგისტრის ნუ შეწუხდებით. ჩვენ მოვუაროთ ჩვენს მამულებს და მევახშეებს არ ჩაუვადებთ ხელში. ამას გარდა გლეხობა ყველას დაჯანბებული ყავს: გზის კეთება, ყარაულობა, მუქთა ხორა ჩინოვნიკების უკან დევნა და სამსახური, მარტო გლეხს აწევს კისერზე. რატომ მერე? იმიტომ რომ ითმინა, ითმინა და ქე შეაჯდენ ზურგზე.

მთავრ. წარ. კანონის ძალით გზები ყველა წოდებამ უნდა აკეთოს.

ხალხ. წარ. რას ბძანებთ! სათ გაგონილა ჩვენში ამისთანა კანონი? თუ კაი კანონი რამეა, იმას ქე მალავენ, ხალხმა არ გაიგოსო. უთხარი ერთი ჩვენ აზნაურს: გზის კეთებაზე მომეხმარეო და ნახავ რას გეტყვის. კანონით კი თურმე, გზაი ყველამ უნდა აკეთოს.

ეს სულ იმის ბრალია, რომ ერთისთვის თავადი დაურქმევიათ, მეორისათვის—აზნაური, მესამისათვის—სასულიერო წოდება; ესენი უნდა იჯდენ უსაქმოთ და გლეხ-კაცები იმსახურონ. უწინ ქეუა დაბნელებული გექონდა და ავს კარგიდგან ვერ ვარჩევდათ. თავ-წადუნული ვემსახურებოდით ამ უსაქმო ხალხს და ჩვენი ოფლით ვარჩენდით, ახლა გონება ცოტა გაგვინათლდა, უსამართლობა დაეინახეთ. ეს წოდებები რომ არის, უნდა მოისპოს, უქვევლათ უნდა მოისპოს. არ უნდა იყოს ქვეყანაზე არც თავადი, არც აზნაური, არც გლეხი. უნდა იყოს მარტო თავისუფალი ადამიანი, და საზოგადო საქმის გაკეთებაში ყველამ უნდა მიიღოს მონაწილეობა. კანონის, სიმართლის წინაშე ყველა კაცი თუ ქალი თანასწორი უნდა იყოს; ამას მოვითხოვთ ჩვენ გლეხები, რომლებმაც ამდენი გასაჭირი და უსამართლობა ვითმინეთ.

III ხალხის წარ. რაც ჩემმა ამხანაგმა სთქვა, ყველაფერი ქეშმარილია, მარა ჩვენი გასაჭირი მარტო ამით არ თავდება. მე ახლა გადასახადებზე მოგიყვებით: ჩვენ ისე ბევრი გადასახადები გვაწევს კისრათ, რომ იმას ჩვენი ქონების პატრონი კი არა, ნამდვილი მემამულეც ვერ აიტანს. ჩვენ ვინახავთ სკოლას, რაშიაც გვეხარჯება წლიურათ 1200 მანეთი; სოფლის მწერალს, იასაულს და ყარაულს 800 მან., ჩინოვნიკების ცხენების შენახვა 500 მან., ოზურგეთის სამეურნეო სკოლა 300 მან., მაღაზიის ფული 90 მან. და ამას დაუმატეთ სახანო და საეკლესიო გადასახადები. ერთი მითხარით, როგორ გაუძლოთ ამას? რამდენი უსამართლობა ხდება ამ ფულების აკრეფის დროს, ეს ყველას გაგონება. ჩვენ ვეღარ ვზიდავთ ამ გადასახადებს. ის უსამართლოთ არის განაწილებული. ჩვენ მოვითხოვთ, რომ ის პირები, რომელთა შემოსავალიც 500 მანეთს ქარბობს იხდიდენ გადასახადს, ხოლო ვისაც ნაკლები შემოსავალი აქვს—განთავისუფლდეს სრულიად გადასახადისაგან. ახლა კი ივენს ხდიან სულს, ვისაც ლუკმა ქადი ენატრება და მდიდრებს არაფერს არ ახდევინებენ. ეს გადასახადი შემოსავლის დაგვარად გლეხთაგან ამორჩეულმა პირებმა უნდა განაწილონ, თვარა მდიდრები მდიდრების სასარგებლოთ მოაწყობენ კიდევ საქმეს.

შეითხე წარმომად. იმ გადასახადებს გარდა რომელიც ჩემმა ამხანაგმა ჩამოთვალა, ჩვენ კიდევ გვაქვს სხვა გადასახადები, რომლებსაც კაცი ადვილათ ვერ დაინახავს. ეს ფარული ანუ არა პირდაპირი გადასახადია, ლარბისათვის საჭირო ნივ-

თი თუ კია რამე, ყველაზე არის თურმე ასეთი გადასახადი დაწესებული, მაგალ.: ნავთზე, შაქარზე, ჩიხზე, თუთუნზე, სპიჩაზე და სხ. ასეთი ფარული გადასახადი რომ არ ედვას, ნავთი ჩვენში ელირებოდა გირვანქა კაპეკათ, შაქარი, გირვანქა 6 კაპეკათ, სპიჩა—კოლოფი ნახევარ კაპეკათ და სხ. ჩვენ მოვითხოვთ, რომ ეს ფარული გადასახადი უთუოთ მოისპოს და ხალხს შეეძლოს ხელ-მისაწლამ ფასათ საჭირო საქონლის ყიდვა.

მეხუთე წარმომადგენელმა, მშვენივრათ დაასურათა მღვდლების საქციელი და წარმოადგინა ხალხის სახელით მოთხოვნილება ეკლესიის სახელმწიფოდან ჩამოშორების შესახებ. „მღვდელი იმან შეინახოს ვისაც ამის სურვილი აქვს და ვინც იმის ლოცვა კურთხევას საჭიროებსო“.

მეექვსე წარმომადგ. თქვენ მოგემართეთ «ბევრი ტანჯვა და გაჭირვება მოგიტმენიათ, გურულებო, და ახლაც მოითმინეთ ცოტათო“. კარგია მოთმენა, მარა ჩვენ მოთმინება დავკარგეთ. ჩვენ ჩვენი მთავრობისაგან არავითარ სიკეთეს არ მოველით. განა თქვენ ჩვენზე უკეთ არ მოგეხსენებათ, რომ ის ერთი დიდებული პირი, რომელიც მარტო თავისი ნების და სურვილისამებრ განაგებს მთელ სახელმწიფოს, ჩვენსკენ არ იხედება? ის ხელი ხელ ჩაკიდებულია ჩვენს მტრებთან. ის სცემს კანონებს და ჩვენ გასაჭირს არ კითხულობს. თქვენც კარგ-კარგ სიტყვებს გვეუბნებით, მარა არა გვაქვს იმედი. ჩვენ ვიცით, რომ ჩვენი მოთხოვნილების დაკმაყოფილება არსებული წეს-წყობილების დანგრევას ნიშნავს. დიახ, ვიცით ეს და გამარჯვების იმედიც გვაქვს. ჩვენს გულში შიში არ არის, რადგან ჩვენი სურვილი და მოთხოვნილება სამართლიანია. აი შეხედეთ ამ სახლს. ის მუშის გაკეთებულია. ჯერ მან სახლს საძირკველი დაუდო და შემდეგ კედლები აიყვანა. თუ საძირკველს გამოაცლით სახლი წაიქცევა. წაქცევის დროს ბევრი ფიცარი დაიმტვრევა, ბევრიც გადაარჩება. ეს საძირკველი მუშა ხალხის არის. მთელი სახელმწიფო მის ზურგზეა აშენებული და თავისი სიმძიმით ზევიდან აწევს, მაგრამ მაშინ, როცა გულში დაქანგებული მკლავი გაინჭრევა, მშვილობით ყველაფერი, მის ზურგზე აშენებული სასახლე წაიქცევა და საფლავში ჩავა მთელი თავისი ჯაშუშებითა და ჟანდარმებით, ეს რამდენი საუკუნეა შენობა დგას და ის დიდებული პირი ქვეყანას მართავს, მარა მას ხალხისათვის ყურადღება არ მიუქცევია და ახლა ჩვენ პასუხს ვთხოვთ მას, პასუხს საშვილიშვილოდ; არ იფიქროს ვინმემ, რომ ჩვენი მოტყუება ან ქრთამით მოყიდვა შეიძლებოდეს, არასოდეს. ჩვენი კანონიერი მოთხოვნილება სისრულეში უნდა მოვიდეს და ამის იმედი გვაქვს.

დანარჩენმა დეპუტატებმა ილაპარაკეს სხვა მუხლებზე: მოითხოვეს: უფასო სავალდებულო სწავლა 16 წლამდე ორივე სქესისათვის. სიტყვის, კრების, ბექტის, გაფრცვის და კავშირის თავისუფლება. პაროვნების და ბინის ხელ-შეუხებლობა. სალდათობის მოსპობა, ომის შეწყვეტა, სახალხო დამფუძნებელი კრების მოწვევა.

„ეს მოთხოვნილებანი ცხოვრების ნაყოფია, იმისგან წამოყენებული და იმისი უარყოფა ყოველად შეუძლებელია. აქ უსამართლო არაფერი ურევია და სიმართლის გზაზე ჩვენ ვერ შეგვაშინებს არამც თუ ალიხანოვის არმია, ვერც ათი სხვა მაგისტანა. ჩვენს ცხოვრებას სიკვდილი სჯობია“.

რუსეთის ძროხიკა

რედაქციის „რ. ვ.“ გამომცემის, მოსკოველ სამხედრო ცენზორს ჩვეულებით ქინია სამხედრო მიმდინარეობის წერილებს თავისი რეზოლუციის მიხედვით. გაზეთს თანვე მოუვს განსაკუთრებით კლასიკური რეზოლუციები სამხედრო ცენზორისა.

1) ერთ წერილზე ცენზორს შემდეგი წაუწერია: ამ წერილის დასაწყისს რომ ვკითხულობდი, მე შეგონა, რომ მიმისი ავტორი იყო იანკოვიჩი, რომელსაც ძალიან უხარია თავისი კენჭების მოქმედებათა ქება.

2) მეორე წერილზე ამ ნაირი რეზოლუცია: „წერილს ისეთი უფრო აძვირს, რომ სრულიად შესაძლებელია გაზეთს დაეჭვოს, იანკოვიჩის“ და ცალკე რუსეთის უწყებებში.

3) „ეუფრო ავტორს უნდა თანხა, რომ სამხედრო წერილს სხვა. ნუ თუ ასეთი მოქმედებას. ცენზორი სამართლიანად თვლის დაძინს გაზეთში.“

დღის მანძილზე გვხვები იმ შემთხვევაში, რომ გაუნდგურებიათ და დაუტრიათ ვკლავთ: რაც კი შეხვედრათ. სხვათა შორის შემდეგი მიმუღები დაუბრუნეთ: ანდრე ხომ, მანინე მკლავი, ოსტაშევი, ბადუნი, ალექსანდროვი, მანუსკოვი და კიდევ მრავალი სხვა. (რ. ვ.)

რადგანაც ქალ. ვახანის მცხოვრებლები სტუდენტების და სხვა ინტელაგენტების ციკლი ავტორიტეტის მფლობელები და ბრალს დებენ, აქედან ქალაქის თვითმართველობაში კითხვა წამოაყენა, რათა იშვამდგომილან, სადაც ჯერ არაა, რამ მკლავი იას ჩამოკრთვას მკლავიკურთა ხასათის მინდობილებანი და ქალაქის გადასცეს.

ტამსკში დახურულა უნავერსატეტა და ტენჯაკიურის ინსტიტუტი. რივე სსსწავლებლის რივე იმ აზრისა, რომ ამ წლის ბრველ ხანვანში სწავლის გაგრძობა შეუძლებელია. სტუდენტების უმეტესობა წავიდ-წამოვიდა.

«ვანკის დღეში» დაბეჭდილია შემდეგი: 19 ათას. ჯარის კაცმა მე-16 ბრავადისა და კიდევ სხვებმა, რომელთა ვინაობა ვერ შეიტყვეს, მოიღებინა და გადაწვიტეს, რომ ამში წასვლაზე უნდა განეცხადებიათ და ძალა ეხმარათ სამხედრო მთავრობის წინააღმდეგ. ამ შაზნით, ამ წლის 11 იანვარს მათ ერთა ალიაქოთა ატეხეს კაზანში: უფროდენ, იკინებოდენ და ემუქრებოდენ მთავრობას. წესიკრების აღსადგენათ სამხედრო რაზმი იქნა მოწვეული. ვველა დამნაშავეები სამხედრო სამართალში მიტეს და მათი საქმე სამხედრო წესების მიხედვით გაიჩნა. 5 ბრადებულებათა განა დახვრატეს, რომ გამართლეს, დანარჩენს კატარვა მიუსაჯეს, ზოგს უვადოთ, ზოგსაც—20 წლის.

ჩვენ გაზეთში დაბეჭდილი იყო, თუ რედაქციის სამხედრო ადადინს წესიერება კურსკის ზოლიცაში 12 თებერვალს მომხდარ არეულობის დროს. კატარინოსლავის ზოლიციის ბრისტავებისთვის ზიზი მთავრის კურსკის ზოლიციის მოქმედებას და ბრველათ ასეთი ზოლიციტი დაუბეჭდათ „ბრადან. კრ.“ მეორეთ წინააღმდეგ:

„წავიკითხე რა გაზეთში აწერილობა კურსკის ზოლიციის მოქმედებისა 12 თებერვალს მომხდარ უწყებების დროს, რასაც უმეტესობა მოსწავლე ახალგაზრდები შეადგენდენ, ჩვენ დაინახეთ, რომ კურსკის ზოლიციის დავიწყებია დურთი, კანონიც და უფლებებიც.“

„ჩვენ, კატარინოსლაველი ბრისტავები ვუცხადებთ კურსკის ბრისტავებს ჩვენს დიდ სამღურავს. ამას გარდა, ვინაიდან არ

შეგვიძლიან სრულიად ვენდოთ გაზეთში დაწერილს, ჩვენ არ ვარგათ იმედს, რომ კურსკის ბრისტავები თავს იმართლებენ ბეჭდვითი სიტყვის საშვადებით. (რ. ვ.)

1, სარატოვიდან კაზ. „რ. ვ.“-ს მისვლია შპო ქალისა და კაცის ხელ მოწერილი განცხადება, რომელშიაც სარატოვის მცხოვრებლები აცხადებენ, რომ არა თუ ხელს არ შეუშლიან მოსწავლე ახალგაზრდობის გაფიცვებს, პირ ექით უცდებან ვეველა დროსი ძიება და გაუღენა მოიხმარონ, რათა იმათმა შეაღებმა, ძეგბმა და ღებმა არ განაგრძონ მადანებობა, სხამ უკანასკნელთა პარტენების ხელუხლობლობა უხრუნველ ეფიქალი არ გახდეს.

იღუმალი ხმა

ჩუ... ეს ხომ საზარელი ხმა არის? ვინ გაიძახის ამ საშინელ სიტყვებს?

ყველანი ვაფაციცებით ყურს უგდებენ იღუმალ ხმას, რომელიც თუთიყუშით, დაღინჯით ერთ და იმავე სიტყვებს იმეორებდა:

— სიკვდილი, სიკვდილი, სიკვდილი!

— ვის, ვის, ვის?

— უნებლიეთ, მაშინალოთ ათ ყოითხბად იღუმალი ხმას თითველი მათგანი.

— წოდებას, წოდებას, წოდებას!

— როგორ თუ წოდებას? ვანა წოდება უნდა მოკვდეს? არა, არა და არა!

— ღიახ, მოკვდება წოდება, მოკვდება. აღარ იქნება თავადი, აზნაური, გლეხი! ადამიანი და დარჩება, თავისუფალი, გულადი, ამაყი, თავმოყვარე. კმარა მონობა...

შეხუთული და ტყვისასვით მძიმე ჰაერი გახურებულიყო და მთელი თავისი ძალ-ღონით აწევბოდა იქ მყოფთ.

მწარე, სასტიკი სინამდვილე აღარავის ინლობდა. ყველას ემინოდა თავის ბნელ წარსულში ჩახედვა. ემინოდა, მარა რაღაც საიდუმლო ძალა კინწის კვრით და ბიძგებით მიდენიდა მათ იმ ბნელ წარსულში ჩასახედათ. წარსული კი უფსკრულ ორმოს გავდა, ხმა-მალა მოლალად ცოდვებით ამოვსებულს და ვინც შიგ ჩაიხედავდა, საზარელ განჩინებას ამოიკითხავდა...

— სიკვდილი წოდებას!

— სიკვდილი წოდებას! იმეორებდა იღუმალი ხმა და, თითქო თვით უჩინარი სიკვდილი, საზარელი ცელით შეიარაღებული, დანაგარლობდა ელვისავით, მძიმესა და გახურებულ ჰაერში...

— კბილი კბილისა წილ და თვალი თვალისა წილ... სიკვდილს გვიქაღიან ჩვენ! სიკვდილი თვით იმათ! „ამდენი საუკუნეები გემსახურეთ, თქვენი მონები ვიყავით, მოგვებზრდა და აღარ გვსურს ამას შემდეგ მონობაო“, გვეუბნებიან!, „შენი სვი და შენი ჰამე, ჩვენსას ჯვარი დაგვიწერეთ“. როგორ! ვანა ეს შესაძლებელია? სიკვდილი მათ! „ჩვენ არავითარი ძალის არ გვემინია, ძალა ვერ შეგვაჩერებსო!“ დაუშტკიცოთ მათ, რომ სასტიკათ ცდებიან! ცეცხლითა და მახვილით გვექაღებიან, ცეცხლი და მახვილი ვინმართ ჩვენს! დეე, იტოდენ, რომ ძალა ჩვენს მხარზეა! სიკვდილი მათ!

ამბობდა ერთი იმათთაგანი.

— მერე ტყუილს გეუბნებიან? ვანა თქვენი ყურმოჭრილი ყმები არ იყვენ იგინი ამდენ საუკუნეების განმავლობაში, ვანა სამართლიანი არაა მათი მოთხოვნა: შენი სვი და შენი ჰამე, ჩვენსას ჯვარი დაგვიწერეთ! მისი ნაოფლართ და ნამაგართ არ ისუქებდი „ლიპს და ლაბაბს?“ ვანა არ იცი, რომ ცეცხლითა და მახვილით ვერას გახდები მათ წინააღმდეგ? იგინი ყველა—შენ არავინ!

უბასუხებდა ილუმალი ხმა.

— მე არ მჯერა, არა და არა, რომ ჩვენსა და მათ შორის რაიმე ღრმა წინააღმდეგობა სუფევდეს. განა ამდენ ხანს ერთათ არ გვიცხოვრია? განა წარმოვიდგენდი, რომ ჩემი გლეხი მევე წინ აღმიდგებოდა? რატომ უნდა მებრძოდეს იგი? მე კი არა, სულ სხვა ვინმეა მიზეზი მათი გაჭირვებისა... და აი მან არ იცის ვისზე იყაროს ჯავრი, ვის მიუზღოს სასტიკი საზღაურით, ყველაზე წინ მე მხედავს და მე მემუქრება... ვიმეორებ, რომ არ ყოფილა, არც არის და არც იქნება განხეთქილება ჩემსა და ჩემ გლეხს შორის, ეს მხოლოდ მწარე შეცდომაა, რომლიდანაც უნდა ვიხსნათ იგი და ნამდვილ მტერს მივუთითოთ!

ამბობდა მეორე.

— „განა წარმოვიდგენდი, რომ ჩემი გლეხი მევე წინ აღმიდგებოდაო, ჩემსა და ჩემ გლეხს შორის არავითარი განხეთქილება არ არისო“, ამბობ შენ. მერე ვინ მოგცა ნება, რომ ის იმდენათ დაგისაკუთრებია, რომ შეხსას ეძახი, თითქო შენსაებრ დაბადებული ადამიანი უსულო ნივთი იყოს? აღარ არის, წავიდა ის დრო, რომელიც ადამიანის დასაკუთრების უფლებას გაძლევდა! როგორ აიტკიცებოდი, როგორი თავ-მოყვარების ნაპერწკლებით აგვესებოდა „კეთილ-შობილური“ თვალები, როგორ მძლავრათ მოკუმშავდი შენ გალადებულ ხელებს, რომ ამნაირივე ებიტეტი შენზე — ეხმარა ვისმეს და ეთქვა: „ჩემი თავადია!“ განა თვით ეს საზიზღარი სიტყვა „ჩემი ადამიანი“ საკმაო მიზეზი არ არის უთანხმოების გამოწვევისათვის?

უბასუხებდა ილუმალი ხმა.

— ბატონებო!

დინჯი, ბოხი ხმით დაიწყო შემდეგმა. მთელი ზალა სმენათ გადიქცა. რაღაც ახალს მოელოდა სუყველა და გარაკვეცებული ყურადღებით იჭერდა ორატორის სიტყვებს.

— ათასი წლის შენობა, უზარმაზარი, ძველის ძველი, საშიშარი შენობა იშლება და ირღვევა. ვერავითარი არხიტექტორი, ვერავითარი ხურო ვერ შეაჩერებს მის დანგრევას კედლები ზანზარებენ. ვეებერთელა ქუჭრუტანებს პირი დაულიათ და შავათ გაცქერიან აგრიგალეზულს, აბობოქრებულს არემარეს, შენობაში ყოველივე ღვება და იხრწნება და აი დადგა დრო, როცა საძირკვილიანათ შერყეული შენობა ვერ იტევს საზარელ ბალღამს... მან უნდა გამოხეტქოს ქუჭრუტანებში, გაიტანოს კედლები და თავზე დაახეთქოს ნანგრევები ვისაც ჯერ არს. და ამ ნანგრევებზე აშენდება ახალი, მკვიდრი შენობა...

აი, სად იმალება ნამდვილი მიზეზი იმ მოვლენისა, რომლის გამოსარკვევათაც ჩვენ დღეს აქ შევკრებილვართ. აბა, რა დანაშაული უნდა მიგვიძოდეს გლეხების წინაშე?...

ჰმმ! გესლიანათ უბასუხებდა ილუმალი ხმა. მართალი თქვი შენ; ვერ გაუძღვებს დახავსებული კედლები მოზღვავებულ ბალღამს, რომელიც უსათუოთ გადმოხეთქს! მერე შენ რაო? განა არ იცი, რომ იმ შენობაში, რომელიც სიცოცხლეს უხუთავს ყველას და სისტემატიურათ წამლავს და ხაშმავს ჰაერს, თქვენც მოგიკალათებიან? არ იცი, რომ სხვა ელემენტებთან ერთათ თქვენც იხრწნებით და ღვებით? რომ იმ ბალღამში, რომელმაც მალე უნდა გამოხეთქოს, თქვენცა გაქვთ წილი? სრულიად უნდა დაიწრიტოს შენობა და სხვა ელემენტებთან ერთათ თქვენც უნდა მოგიმწყვდიოს ქვეშ მისმა ნანგრევებმა! ეს შენ კარგათ გესმის! მე ვერ მომატყუებ, შენ ეშმაკო!

თქვენ არ მიგიძღვის დანაშაული გლეხის წინაშე? განაგრძობდა ილუმალი ხმა.

სირცხვილი შენ, სირცხვილი! ვისი დაწერილია შევნიერი წიგნი, რომელსაც „გლახის ნაამბობი“ ქვია? ვისი მეთქი, გეკითხები. რატომ აწერე ისე ხელოვნურათ „ბატონების“ სიმხეცე და ყმების გაჭირვება, თუ რამდენიმე ხნის შემდეგ შენს ნაწერებს შენვე უარყოფდი? ვინ გალექსა ისე ლამაზათ ყაჩაღი კაკოს ნაამბობი? ვინ მეთქი, გეკითხები? რა იყო მიზეზი კაკოს გაყაჩაღებისა?

ნუ თუ ყველა ეს დაგავიწყდა? ეს კიდევ იმას არ ნიშნავს, რომ „კაკოს“, „გაბროს“ და „თამროს“ დავიწყებოდეს ის, რაც შენ განზრახ დაგვიწყებია. სირცხვილი შენ, სირცხვილი!

იქნებ შენა გგონია, რომ შენი წიგნების გამოცემის შემდეგ შეწყდა და მოიპოა ის სიმხეცე ერთი მხრით და გაჭირვება—მეორის, რომელიც შენი წიგნების შინაარსს წარმოადგენს? ხომ გაიგონე, რა ილაპარაკა წელან შენი წოდების პირმა: რა ზომებისთვის მიუმართავს მას გლეხების წინააღმდეგ სოფელ ქალაში უბრალო უკმაყოფილების მოსასპობათ. იცოდე, ეს ერთი მკრთალზე უკრთალესი მაგალითი იყო თქვენი სიმხეცისა!..

დადგა დრო განკითხვისა. მოვიდა ჟამი ოდეს თქვენ და მრავალნი სხვანი, როგორც მაშინ, როდესაც, ქრისტეს ტანჯვით და სისხლით გამოწვეულ მიწის ძვრის დროს, დედა-მიწა გასქდა და საფლავებმა თავის მკვდრები ცოცხლათ ამოყარეს—რომელიც მემორებივით შიშ-მორეული გაქუსლავთ და ერთი ვინმე, მიზეზის მიზეზი, გულქვა და უგუნური, შემკრთალი და აკანკალებული, ასის თავივით დაიძახებს: „მართალი ყოფილან, მართალი ყოფილანო“.

თავუნა.

ქურნალ-გაზეთებიდან.

ამ დღეებში ერთი საკვირველი ამბავი მოხდა. არ იფიქროთ, რომ მე რაიმე მოძრაობაზე, გაფიცვაზე ან კერძო კომისიების თათბირზე და წყლის ნაყვანზე გელაპარაკებოდეთ, რაც ასე განშირდა ამ მოუსვენარ და საყურადღებო დროს. მე არც იმ ვაჭბატონებზე გელაპარაკები, რომლებიც რაღაც ისტორიაზე და ისტორიულ ხანაზე გაიძახიან და უნდათ თუ არა, ყველას „ისტორიის წვერობას“ აკისრებენ. მე მოვახსენებთ იმაზე, რომ ამას წინეთ გაზ. „ივერიაში“ თ-დ ილია ქავ-ქავაძის სიტყვები იყო მოყვანილი, რომლებიც მან თავად-აზნაურთა კერძო კრებაზე წარმოთქვა, და შემდეგ იმავე გაზეთის ფურცლებზე თვით ილიას წერილი იყო დასტამბული. თავადი ქავჭავაძე, ეს ჩვენი სასიქადულო პოეტი და მწერალი, თავად-აზნაურობას თურმე უმტკიცებდა, რომ გლეხების მოძრაობა მემამულეების ბრალი როდია, ამის მიზეზი სულ სხვა გარემოებააო: სახელოვანი მწერლის აზრით, ქართველი გლეხებისთვის ხაზინას წაურთმეგია მიწა და არა თავად-აზნაურთა აზნაურობას, და ამიტომ ქართველი გლეხები ჩვენ მემამულეებს კი არ უნდა ებრძოდნენო. საჭიროა, რომ ხაზინამ ჩვენ გლეხებს დაურიგოს მიწებიო. რასაკვირველია, ამის წინააღმდეგი აბა ვინ იქნება, მაგრამ საქმე ის არის, რომ ბ. ნი. ქავჭავაძე არც თავის თავს ივიწყებს. გლეხების მოძრაობით იგი სარგებლობს, რათა თავად-აზნაურობის საქმეც წინ წაიყვანოს, და რაც რამ მამული მას დაუკარგავს, ისევე ამოაგებინოს. აი თვით ბ. ნი. ილიას სიტყვები: „მოგვცენ ქართველებს (უნდა იგულისხმობთ: თავად-აზნაურობას) ჩვენგან წართმეული ჩვენი მიწა-წყალი, რომელიც ახლა ხაზინასა აქვს დაჩემებული და რომელსაც ყველას ურიგებს, ქართველებს გარდა, და მაშინ იქნება ზოგმა ჩვენგანმა დაუთმოს გლეხ-კაცს თავისი ადგილებიდან ზოგი რამ იმ პირობით, რომ საძვიეროთ მიიღოს ხაზინის მამუ-